

بررسی تطبیقی فعالیت‌های فوق‌برنامه دوره ابتدایی ایران با کشورهای آمریکا، انگلستان و مالزی

سیدمحمدرضا امام جمعه*   غلامعلی احمدی**   مهین تیمورنیا***

چکیده

هدف این پژوهش مطالعه‌ی تطبیقی فعالیت‌های فوق‌برنامه در مقطع ابتدایی ایران با کشورهای آمریکا، انگلستان و مالزی، جهت ارائه‌ی پیشنهادهایی در حوزه فعالیت‌های فوق‌برنامه است. این پژوهش از نوع مطالعات تطبیقی می‌باشد و با استفاده از روش جورج بردی انجام شده است. کشورهای آمریکا و انگلستان به این دلیل که هر یک به نوعی مهد فعالیت‌های فوق‌برنامه در جهان بوده‌اند و مالزی نیز به عنوان کشوری مسلمان که دارای فعالیت‌های فوق‌برنامه‌ی ساختارمند است؛ انتخاب شده‌اند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد کشورهای مورد مطالعه در فعالیت‌های فوق‌برنامه اهداف مشترک و متنوعی را دنبال می‌کنند، در ایران بر اهداف کلی و حیطه‌های نگرشی تأکید شده است. کشورهای منتخب بر آشنایی با مذاهب و فرهنگ‌های گوناگون محلی، منطقه‌ای و جهانی، درک ارزش‌های سنت‌های خود و دیگران و افزایش تحمل و سعه‌صدر در مقابل فرهنگ‌های دیگر و ... تأکید دارند، این اهداف در ایران کمتر مورد توجه قرار گرفته است. محتوای برنامه‌ها در ایران از تنوع کمتری برخوردار است و بیشتر به فعالیت‌های مذهبی اهمیت داده شده است. تفاوت عمده ایران با سایر کشورها در اجرای برنامه‌ها، این است که زمان و ساعتی مشخص برای این‌گونه فعالیت‌ها در مدارس پیش‌بینی نشده است، میزان مشارکت معلمان

---

* استادیار دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی M_r_imam@yahoo.com

** استادیار دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی Ahmad7157033@yahoo.com

*** کارشناس ارشد برنامه ریزی درسی - دبیر آموزش و پرورش ناحیه ۳ کرمانشاه Timoorniam@yahoo.com

در کشورهای مورد مطالعه بیش‌تر از ایران است. ارزشیابی برنامه‌ها در کشورهای منتخب به صورت عمل‌کرد دانش‌آموزان و گزارش کار می‌باشد. در پایان این پژوهش، پیشنهادهایی برای بهبود نظام آموزشی ایران در حوزه‌ی فعالیت فوق‌برنامه ارائه گردیده است.

کلید واژه‌ها: فعالیت فوق‌برنامه^۱، برنامه درسی^۲، آموزش و پرورش تطبیقی^۳، دوره ابتدایی^۴.

مقدمه و بیان مسأله

امروزه کودکان ما بیش از هر چیز نیاز به محیطی سرشار از انعطاف‌پذیری و آزادی عمل دارند؛ محیطی که حس کنجکاوی و خلاقیت آنان را برانگیزاند، به آن احساس تعلق کنند و شادی و شمع را، برای دل‌های کوچک آنان به ارمغان آورد.

«به اعتقاد مربیان آموزش و پرورش، علاقه و تلاش، با آموزش درهم تنیده است؛ علاقه موجب توجه و فهم می‌شود؛ بدون علاقه حرکت و پیشرفتی وجود ندارد» (ثورنتون^۵، ۲۰۰۵: ۲۵). فعالیت‌های فوق‌برنامه، زمینه‌هایی برای دانش‌آموزان فراهم می‌سازد که به علایق خود توجه کنند و در جهت شکوفایی استعدادهایشان گام بردارند.

فعالیت‌های فوق‌برنامه: فعالیت‌هایی قانونی است که جزیی از برنامه‌های مدرسه محسوب می‌شود و معمولاً با توجه به برنامه‌درسی تعیین می‌شود. مانند: بحث و گفت‌وگو (مناظره)، تئاتر، انتشارات مدرسه. این برنامه‌ها زیر نظر مدرسه انجام می‌گیرد و با توجه به برنامه‌ی درسی سال تحصیلی تغییر می‌یابد (جفوستر^۶، ۱۹۲۵). فعالیت‌های فوق‌برنامه به عنوان بخش جدایی‌ناپذیر مدرسه به رسمیت شناخته شده است، به همین جهت امروزه در جدول کاری مدرسه، توجه به آن افزایش یافته است (کلی^۷، ۲۰۰۴). «این فعالیت‌ها به منظور حفظ انگیزه و ایجاد چالش در یادگیرنده، به منظور تجربه در فضای آزاد، در عین حال مرتبط با موضوعات درسی طراحی می‌شود. دامنه‌ای که برای فعالیت‌های فوق‌برنامه در نظر گرفته می‌شود از مدرسه تا فضای بیرون مدرسه است. این فعالیت‌های تقریباً غیررسمی، به کلاس و حتی گاهی به مدرسه محدود نیستند و بیش از هر عامل دیگر از میزان علاقه، تجربه و قدرت ابتکار معلم و دانش‌آموزان و مدرسه متأثر می‌شوند.

1. Extracurricular activity

2. Curriculum

3. Comparative education

4. The elementary courses

5. Thornton

6. Jfoster

7. Kelly

این‌گونه فعالیت‌های تربیتی را در مقابل فعالیت‌های برنامه‌ریزی شده‌ی رسمی، «فعالیت‌های فوق-برنامه» یا فعالیت‌های «غیررسمی» می‌نامند (حاجی آقالو، ۱۳۸۳: ۱۵-۱۷). در واقع هدف از این فعالیت‌ها «کمک به کودک و نوجوان است که بتواند رغبت‌های اصیل خویش را تشخیص دهد، استعدادهای ذاتی خویش را کشف نماید و در تربیت و توسعه آن‌ها به منظور تأمین سعادت شخصی و افزودن امکان شرکت در فعالیت‌های اجتماعی بکوشد» (وابشن و کارستون، به نقل از ملکی، ۱۳۸۰: ۳۴).

مفهوم فوق‌برنامه با مفاهیم دیگر از جمله؛ فعالیت‌های خارج از مدرسه^۱، آموزش در فضای باز^۲ و آموزش برای گذران اوقات فراغت^۳ (چمگردانی، ۱۳۸۵) برنامه مکمل درسی^۴، فراتر از کلاس^۵ و اجتماعی کردن و یک‌پارچه‌سازی^۶ (فرتویل،^۷ ۱۹۸۰) در ارتباط بوده و در برخی از موارد با آن‌ها هم‌سویی داشته است.

«با مطالعه در آموزش و پرورش دیگر کشورها مشاهده می‌شود اکثر کشورهایی که آموزش و پرورش موفق دارند با گسترش فعالیت‌های فوق‌برنامه کاستی‌های نظام آموزشی خود را تا اندازه‌ای جبران کرده و اوقات فراغت دانش‌آموزان را به بهترین وجه پر نموده‌اند» (فتح‌آبادی، ۱۳۸۲: ۱۳).

گاهی مواقع برنامه‌ی درسی نمی‌تواند پاسخ‌گوی نیازهای یادگیری باشد، فعالیت‌های فوق-برنامه اغلب به وسیله دانش‌آموزان انجام می‌گیرد، و یک نوع یادگیری جای‌گزین است که می‌تواند آن‌چه را، آموزش ارائه می‌کند به صورت گسترش یافته در ذهن دانش‌آموزان ایجاد کند. فعالیت‌های فوق‌برنامه، دانش‌آموزان را وارد اجتماع می‌کند، درحالی‌که این اتفاق معمولاً در درس‌های رسمی کمتر روی می‌دهد. این فعالیت‌ها می‌تواند به عنوان پلی بین برنامه‌های درسی رسمی و یادگیری-های واقعی زندگی عمل نماید (کِر^۸، ۲۰۰۹). این فعالیت‌ها به سه نوع تفریحی، فرهنگی و علمی تقسیم می‌شود و به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا از زمان به صورت خلاق استفاده کنند، هرچند در بیشتر مواقع در برنامه روزانه مدرسه ترکیبی از برنامه‌های منظم علمی-تفریحی-فرهنگی با نظارت معلم انجام می‌گیرد (تیرنی و هالت^۹، ۲۰۰۶). «این برنامه‌ها، دارای زمینه‌های متنوعی می‌باشد و نیاز به رسیدگی و توجه همیشگی از سوی مسؤولان مدرسه دارد، تا فرصت‌هایی برای

1. Out of school activities
2. Education for leisure time
3. Extra-class
4. Fretwell
5. Tierney and Hallett

6. Open door education
7. Co-curriculum
8. Socializing-integrating
9. Kerr

مشارکت معنی‌دار دانش‌آموزان فراهم سازد» (فردریکز^۱، ۲۰۰۸: ۳۸۷).

در تعریف برنامه درسی آمده است «طرحی برای فراهم آوردن مجموعه فرصت‌های یادگیری، برای افراد تحت تعلیم» (سیلور، ترجمه خوی‌نژاد، ۱۳۸۰: ۱۰۵). فعالیت فوق‌برنامه، به جهت ماهیت آن - که فرصت‌های یادگیری را برای دانش‌آموزان فراهم می‌سازد- می‌توان جزئی از برنامه درسی قلمداد نمود. برخی همانند سوئل^۲ این گفته را تصدیق می‌کند. وی برنامه درسی را، به عنوان فعالیت‌های یادگیری برنامه‌ریزی شده تعریف می‌کند. در این برداشت برنامه درسی عبارت است: «از کلیه‌ی فعالیت‌هایی که توسط مدرسه برنامه‌ریزی و هدایت شده باشد؛ خواه این فعالیت به صورت تدریس و یادگیری باشد؛ خواه در قالب مراسم صبح‌گاهی، بازدیدها و هرگونه فعالیت دیگر برنامه‌ریزی شده، صورت پذیرد» (سوئل، به نقل از ترنیک، ۱۳۸۸: ۱۱). کسانی هم‌چون کلاین و پوزنر نیز در تقسیم‌بندی برنامه درسی، سطحی را برای فعالیت فوق‌برنامه در نظر گرفته‌اند. فرلانسیس کلاین^۳ (۱۹۹۱) در بحث از سطوح برنامه درسی، هفت سطح از برنامه‌درسی را تعریف می‌کند، وی در آخرین سطوح برنامه درسی از «برنامه درسی تجربی^۴» یا «تجربه شده» سخن می‌گوید. کلاین معتقد است؛ برنامه درسی تجربه شده، به تجربیات دانش‌آموزان، از طرح‌های از پیش تنظیم شده و تعامل‌های حاصل از کلاس درس اشاره می‌کند. هر دانش‌آموز بر مبنای علایق، ارزش‌ها، توانمندی‌ها و تجارب قبلی خود، نسبت به مطالب ارائه شده عکس‌العمل نشان می‌دهد و دست به انتخاب می‌زند (ترنیک، ۱۳۸۸). در سطوح برنامه درسی کلاین، برای فعالیت‌های فوق-برنامه جایگاهی ویژه در نظر گرفته شده است، تا جایی که دانش‌آموز، نسبت به مطالب درسی نقش یادگیرنده‌ی فعال را دارد و در انتخاب آنچه که فرا می‌گیرد، آزادی عمل خواهد داشت.

از سویی، پوزنر نیز در کتاب «تجزیه و تحلیل برنامه درسی^۵» برای توضیح و تشریح بهتر مفهوم برنامه درسی، پنجمین نوع برنامه درسی را، «برنامه درسی فوق‌برنامه^۶» معرفی می‌کند: به نظر وی، برنامه درسی فوق‌برنامه؛ شامل کلیه تجربیات برنامه‌ریزی شده‌ای است که از حیثه موضوعات درسی مدرسه خارج است. این نوع برنامه درسی با عنایت به ماهیت داوطلبانه بودن آن و پاسخ‌گو بودن آن در قبال علایق و رغبت‌های دانش‌آموزان، در نقطه مقابل برنامه درسی رسمی قرار می‌گیرد. اگر چه از لحاظ اداری کم‌اهمیت‌تر از برنامه درسی رسمی است، اما در بسیاری از جهات

1. Fredricks

2. Sowell

3. Clain

4. The experimental curriculum

5. Analyzing the Curriculum

6. Extra curriculum

مهم‌تر و مؤثرتر از آن می‌باشد (فتحی و اجارگاه، ۱۳۸۶).

با توجه به تعاریف و دیدگاه‌های مختلفی که از فعالیت‌های فوق‌برنامه ارائه شده است، می‌توان

به‌طورمختصر ویژگی‌های زیر را برای این‌گونه فعالیت‌ها برشمرد:

- جز دروس رسمی مدارس به حساب نمی‌آیند، بنابراین همانند سایر دروس، نمره‌ای به آن‌ها تعلق نمی‌گیرد.
- بیش‌تر در ساعاتی خارج از ساعات رسمی مدارس انجام می‌گیرند.
- زمان این‌گونه فعالیت‌ها، برخلاف فعالیت‌های رسمی محدود نیست.
- مکان فعالیت‌ها محدود نیست و می‌تواند در درون مدرسه یا بیرون از آن و در جاهای مختلف باشد.
- گروه‌بندی بر اساس علایق است، نه براساس سن، کلاس، درس و ... .
- شرکت دانش‌آموزان اختیاری است، نه اجباری.
- از لحاظ تنوع، فعالیت‌ها بسیار گسترده است و دارای انعطاف‌پذیری بیشتری هستند.
- در انتخاب و تنظیم برنامه‌ریزی، شرایط و ویژگی‌های رشد و تکاملی، استعدادها، نیازها و رغبت‌های دانش‌آموزان، در نظر گرفته می‌شوند (احمدوند و مهجور، ۱۳۸۹: ۹-۱۱).

با توجه به آنچه بیان شد، می‌توان به این نتیجه رسید که: فعالیت فوق‌برنامه در تضاد و مقابل برنامه درسی نیست، بلکه در کنار برنامه درسی، یا جزیی از برنامه درسی است و برای تکمیل برنامه درسی به کار برده می‌شود. در حقیقت این دو نظام، مکمل یک‌دیگرند. نباید چنین تصور کرد که فعالیت فوق‌برنامه، تنها برای ایجاد استراحت و شادی دانش‌آموزان صورت می‌گیرد، بلکه باید به این نکته دقت نمود که هر فعالیت فوق‌برنامه‌ای همانند برنامه درسی، نخست به دنبال ایجاد فرصت‌های یادگیری در یادگیرنده است، و همانند برنامه‌های درسی، دارای مراحل چون، نیازسنجی، تعیین اهداف، تعیین محتوا، تعیین شیوه‌های اجرا و ارزشیابی می‌باشد. از سویی فعالیت فوق‌برنامه، نباید به رقابت با آموزش رسمی برخیزد، بلکه باید به کمک آن بیاید، تا هر دو با هم در تربیت انسان و تحول جامعه موفق شوند.

از نظر پیشینه‌ی تاریخی، فعالیت‌های فوق‌برنامه، با هدف «آموزش دموکراسی» به عنوان بخشی از برنامه‌های مدارس، در جهان به رسمیت شناخته شد. این مسأله موجب تغییر دیدگاه‌های برنامه درسی شد، از جمله این که چه چیزی باید هدف مدرسه باشد؟ در گذشته، هدف مدرسه تنها توسعه دانش بود، تغییرات اجتماعی، در عصر صنعتی موجب تحولاتی نیز در کلاس درس شد؛ با

ظهور عصر صنعتی فرصت‌هایی برای هزاران دختر و پسر به وجود آمد که با انتخاب نوع فعالیت‌های مورد علاقه و انتخاب گروه و همکاری در آن، آمادگی برای کسب و کار مناسب، در آینده پیدا کنند. از این طریق، فرصت‌هایی برای ایجاد مهارت‌های اجتماعی، مهارت‌های فیزیکی و نیازهای فردی به وجود آمد (جفوستر، ۱۹۲۵). از سوی دیگر، زمانی نیازهای فیزیکی بچه‌ها، با کار در مزارع روستایی و در فضاهای باز برآورده می‌شد، با گسترش شهرها و وسایل مصنوعی، مزایای طبیعی این محل‌ها (سلامت، انرژی و بازی) از بین رفت. همه‌ی این تغییرات تکاملی به وسیله‌ی جنگ جهانی تشدید شد، حال آن‌که، هیچ‌گاه قبل از جنگ جهانی، در آموزش و پرورش به دموکراسی اهمیت داده نشده بود. این دست‌آورد به عنوان نور امیدی برای تمدن بشریت محسوب شد (همان منبع).

جرقه ایجاد فعالیت‌های فوق‌برنامه در ایران، به طور رسمی با تأسیس سازمان پیشاهنگی زده شد. ترویج پیشاهنگی به طور عمیق مورد توجه رضا شاه قرار گرفت و به طور عملی از سال ۱۳۱۳ وزارت فرهنگ مأمور اجرای امور پیشاهنگی شد (موسوی، ۱۳۸۸). قبل از انقلاب، بیشتر فعالیت‌های فوق‌برنامه در قالب سازمان پیشاهنگی ارائه می‌شد. بعد از پیروزی انقلاب اسلامی در بهمن ماه ۵۷ لازم بود که نظام آموزشی و فعالیت‌های فوق‌برنامه در ایران، دگرگون گردد؛ در همان نخستین روزهای انقلاب اسلامی یعنی در ۸ اسفندماه سال ۱۳۵۷ نظام امور تربیتی، به عنوان مسؤؤل فعالیت‌های فوق‌برنامه به‌وسیله‌ی شهیدان رجایی و باهنر شکل گرفت (زاهدی، ۱۳۷۵). در طول سه دهه، ساختار فعالیت‌های فوق‌برنامه که تحت عنوان امور تربیتی مطرح شد، دچار تغییر و تحولاتی بوده است و تأثیرات قابل توجهی بر نظام آموزشی ایران داشته است. هم‌اکنون، فعالیت‌های فوق‌برنامه، در بخشی ویژه با تشکیلاتی گسترده و اختصاص بودجه‌هایی کلان، زیر نظر معاونت پرورشی وزارت آموزش و پرورش ایران عمل می‌کند.

پژوهش‌ها نشان داده است. با مشارکت در انجام فعالیت‌های فوق‌برنامه، فوائد بسیاری حاصل می‌گردد. دانش‌آموزانی که در فعالیت‌های فوق‌برنامه مشارکت می‌کنند، دارای سازگاری اجتماعی بیشتری هستند (براتی و زندی، ۱۳۷۹ و اسمیت^۱، ۲۰۰۷). بسیاری از تحقیقات رابطه‌ی مثبت میان مشارکت در فعالیت‌های فوق‌برنامه و اعتماد به نفس را نشان می‌دهد (فرهادی، ۱۳۸۳ و کاظمی، ۱۳۸۷ و کوری و همکاران^۲، ۲۰۰۹). مشارکت در فعالیت‌های فوق‌برنامه، موجب افزایش

بهداشت روانی در نوجوانان خواهد شد (می‌ریز^۱، ۲۰۰۴ و کیر، ۲۰۰۹). فعالیت‌های فوق‌برنامه در تقویت ابعاد جسمی، عاطفی، اجتماعی، علمی، زیبایی شناختی و معنوی کودکان نقش بسیار مهمی ایفا می‌کند (آدامز و شیآ^۲، ۲۰۰۸). پژوهش‌های اخیر نشان داده است. مشارکت در فعالیت‌های فوق‌برنامه با زمینه‌هایی چون کاهش احتمال ترک تحصیل در مدرسه به‌خصوص در سال‌های دبیرستان، کاهش میزان مصرف مواد مخدر و جرائم، افزایش رقابت‌های بین فردی و خود انگاره مثبت و معدل بالا و تعامل با مدرسه، مشارکت فعال در روند سیاسی و دیگر فعالیت‌های داوطلبانه، سلامت و بهداشت روان در بزرگ‌سالی مرتبط است (پکینز^۳، ۲۰۰۸).

پژوهش نور (۱۳۸۶) نشان می‌دهد. بین برنامه‌های اجرا شده در کشور و میزان استقبال جوانان از برنامه‌ها (تعداد شرکت‌کنندگان) تفاوت‌هایی وجود دارد. به عنوان مثال فعالیت‌های دینی و قرآنی، هنری و فرهنگی بیشتر از سایر برنامه‌ها اجرا شده‌اند، اما جوانان به صورت گسترده‌تر در فعالیت‌های ورزشی، اردویی و گردش‌گری شرکت کرده‌اند. این مسأله نشانگر این است که بین علاقه جوانان و نوع برنامه‌های اجرا شده تفاوت‌هایی وجود دارد، هم‌چنین به خوبی بیانگر وجود نداشتن یک نیاز سنجی جامع و کامل از میان جوانان، و نبود یک استراتژی کلان و مشخص در سطح کشور، برای برنامه‌های فراغتی جوانان می‌باشد. کفراشی (۱۳۸۳) در پژوهش خود به عدم موفقیت مربیان پرورشی در جذب دانش‌آموزان، در عرصه‌های مختلف فعالیت‌های فوق‌برنامه، دست یافت. موسوی (۱۳۸۸) و کیوان‌فر (۱۳۸۹) معتقدند: فعالیت‌های فوق‌برنامه در ایران، بیشتر رنگ و بوی مذهبی دارد. پژوهش‌های فوق و تجربیات پژوهشگر به عنوان مربی پرورشی مدارس، حاکی از وجود مشکلاتی چون ناهماهنگی اهداف فعالیت‌های فوق‌برنامه، با اهداف آموزش و پرورش و برنامه‌های درسی، اعمال سلیقه‌های شخصی مختلف در انجام فعالیت‌های فوق‌برنامه، توجه بیش از حد معلمان به تدریس کتب درسی و غافل شدن از ارتباط آموخته‌های دانش‌آموزان با محیط زندگی آنان، عدم تمایل و علاقه‌ی دانش‌آموزان به شرکت در این‌گونه فعالیت‌ها و... می‌باشد، این مشکلات و ناهماهنگی‌ها باعث شد این مسأله در ذهن پژوهش‌گر شکل بگیرد که سایر کشورها، چه اهداف و شیوه‌هایی برای انجام دادن فعالیت‌های فوق‌برنامه به‌کار می‌گیرند؟ چگونه از مزایای فعالیت فوق‌برنامه، به نفع نظام آموزشی خود بهره‌برداری می‌کنند؟ چگونه می‌توان از تجارب سایر کشورها، در زمینه‌ی فعالیت فوق‌برنامه استفاده نمود؟ و ... بنابراین، لازم است در مورد ویژگی‌های

فعالیت‌های فوق‌برنامه در ایران با دیگر کشورها، مطالعه‌ی تطبیقی صورت گیرد، تا نقاط قوت و ضعف این برنامه‌ها در ایران روشن شود. این پژوهش، به دنبال پاسخ به این سؤال است که چه شباهت‌ها و تفاوت‌هایی بین اهداف، محتوا، اجرا و ارزشیابی فعالیت‌های فوق‌برنامه دوره ابتدایی در ایران با کشورهای آمریکا، انگلستان و مالزی وجود دارد؟ و پیشنهادهایی جهت بهبود نظام آموزشی، به ویژه حوزه‌ی فعالیت فوق برنامه، ارائه نماید.

سؤالات پژوهش

- (۱) اهداف فعالیت‌های فوق‌برنامه دوره‌ی ابتدایی در ایران با کشورهای آمریکا، انگلستان و مالزی چه شباهت‌ها و تفاوت‌هایی دارد؟
- (۲) محتوای فعالیت‌های فوق‌برنامه دوره‌ی ابتدایی در ایران با کشورهای آمریکا، انگلستان و مالزی چه شباهت‌ها و تفاوت‌هایی دارد؟
- (۳) روش‌های اجرا در فعالیت‌های فوق‌برنامه دوره‌ی ابتدایی در ایران با کشورهای آمریکا، انگلستان و مالزی چه شباهت‌ها و تفاوت‌هایی دارد؟
- (۴) ارزشیابی از فعالیت‌های فوق‌برنامه دوره‌ی ابتدایی در ایران با کشورهای آمریکا، انگلستان و مالزی چه شباهت‌ها و تفاوت‌هایی دارد؟

روش تحقیق

این تحقیق توصیفی-تحلیلی و از نوع پژوهش‌های تطبیقی می‌باشد، از روش چهار مرحله‌ای جورج بردی^۱ - توصیف^۲، تفسیر^۳، هم‌جواری^۴ و مقایسه^۵ که معمولاً در مطالعات تطبیقی به کار برده می‌شود- استفاده شده و بر همین اساس مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. جامعه آماری پژوهش، فعالیت‌های فوق برنامه‌ی کشور ایران، آمریکا، انگلستان و مالزی بوده است. در این مطالعه، کشورها به صورت هدف‌مند انتخاب شده‌اند، کشورهای آمریکا و انگلستان به دلیل این‌که دارای نظام‌های آموزشی پیشرفته بوده و هریک به نوعی مهد فعالیت‌های فوق برنامه بوده‌اند، انتخاب شده‌اند. آمریکا به عنوان اولین کشور در قرن نوزدهم، به‌طور رسمی بحث فعالیت-

1. J. Beredy
4. Juxtaposition

2. Description
5. Comparison

3. Interpretation

های فوق برنامه در دانشگاه‌های آن شکل گرفت. انگلستان نیز دارای نظامی نیمه متمرکز می‌باشد، و برای اولین بار سازمان پیشاهنگان (که زمینه‌ساز فعالیت‌های فوق‌برنامه است) در این کشور به وجود آمد. مالزی به عنوان یک کشور مسلمان، با کشورمان دارای ارتباطات و تبادلات سیاسی و زمینه‌های دینی و فرهنگی مشترک می‌باشد. این کشور همانند ایران از یک تنوع فرهنگی برخوردار است، موفقیت مالزی در احترام به تنوع فرهنگی ستودنی است، و به دنبال شناخت و احترام به تفاوت‌های فرهنگی می‌باشد (عیسی^۱، ۲۰۱۰: ۹). فعالیت‌های فوق‌برنامه در مالزی، که دارای نظامی متمرکز می‌باشد، دارای ساختار مشخص بوده و دانش‌آموزان، ملزم به شرکت در این برنامه‌ها هستند.

مهم‌ترین منابع و ابزارهای اطلاعاتی برای این پژوهش، اسناد فعالیت‌های فوق‌برنامه کشورها در سایت‌های آموزش و پرورش بود، ولی از آن‌جا که این فعالیت‌ها همانند سایر برنامه‌های درسی دارای برنامه‌ای مدون نبود، از دیگر سایت‌ها نیز برای گردآوری اطلاعات استفاده شد. شایان است، به دلیل غیرمتمرکز بودن نظام آموزشی آمریکا و تنوع فعالیت‌های فوق‌برنامه، اشتراکات این فعالیت‌ها در مدارس ایالات کالیفرنیا و ویرجینیای شمالی مورد توجه قرار گرفته است.

یافته‌های تحقیق

مرحله اول و دوم: توصیف و تفسیر

فعالیت‌های فوق برنامه در ایران

تا دوره قاجار، مکتب‌خانه‌ها که بیش‌ترین سهم را در آموزش عمومی داشتند، به هنر و تفریحات سالم توجهی نمی‌کردند. فقط در برخی از مکتب‌خانه‌ها گویا آواز و شعر سرودن جزو برنامه‌ها بوده است (موسوی، ۱۳۸۸).

همان‌گونه که اشاره شد، جرقه ایجاد فعالیت‌های فوق برنامه در ایران، به طور رسمی با تأسیس سازمان پیش‌آهنگی زده شد. اولین تشکیلات پیش‌آهنگی در ۱۱ اسفند ماه ۱۳۰۴ هجری خورشیدی با همکاری آمریکایی‌ها به وجود آمد که با استقبال دولت و وزارت معارف روبه‌رو شد. کارکردهای اصلی پیش‌آهنگی در ایران در چهار محور خلاصه می‌شد:

۱- تکمیل فرآیند اجتماعی کردن نوجوانان و جبران ضعف آموزشی رسمی.

- ۲- تأسیس نیروهای لازم برای نمایش‌های عظیم مردمی و گردهمایی‌های ملی.
- ۳- حرکت به سوی نظامی کردن فرهنگ و ایجاد انضباط نظامی در مدارس.
- ۴- حذف دین به عنوان مهم‌ترین عامل آموزش‌های اخلاقی^۱.

در همان نخستین روزهای انقلاب اسلامی یعنی در ۷ اسفندماه سال ۱۳۵۷ نظام امور تربیتی به عنوان مسؤل فعالیت‌های فوق‌برنامه، به‌وسیله شهیدان رجایی و باهنر شکل گرفت، شهیدان رجایی و باهنر در حوزه آموزش و پرورش متوجه شدند با آموزش و پرورش روبه‌رو هستند که به دلیل ضعف در اساس برنامه‌ریزی‌های تربیتی، مدارس جمهوری اسلامی ایران، در مقابل فعالیت‌های ضد تربیتی و تهاجمات فرهنگی داخلی و خارجی، خلع سلاح و آسیب پذیر شده است؛ بنابراین با توجه به عمق فکری و آینده‌نگری که در خود داشتند، نهاد امور تربیتی را تأسیس نمودند (زاهدی، ۱۳۷۵). نهاد امور تربیتی در آموزش و پرورش با سه هدف عملیاتی و اساسی در نظام آموزشی کشور گسترش یافت:

- ۱- طاغوت‌زدایی از مدارس و نهادهای آموزشی و مقابله با گروهک‌های الحادی و محارب؛
- ۲- بسط و گسترش تعلیم و تربیت اسلامی؛
- ۳- انجام فعالیت‌های تربیتی در کنار تعلیم دانش‌آموزان (ستایش، ۱۳۸۵).

اهداف: اهداف فعالیت‌های فوق‌برنامه در ایران ابعاد اعتقادی، اخلاقی، علمی و آموزشی، فرهنگی و هنری، اجتماعی، زیستی، سیاسی و اقتصادی را دنبال می‌کند، برخی از این اهداف عبارتند از:

- تقویت ایمان، معرفت دینی و ترویج فرهنگ و تمدن اصیل جامعه‌ی اسلامی ایران؛
- انتقال مفاهیم ارزشی انقلاب، به ویژه فرهنگ و تفکر بسیجی؛
- کسب فضایل اخلاقی و کمالات انسانی بر اساس تعالیم عالییه اسلام ناب محمدی (ص)؛
- پرورش روحیه‌ی تحقیق، تعقل، تفکر و بررسی، تعمق، نقد، ابتکار و خلاقیت؛
- ایجاد زمینه‌ی مناسب برای رشد و شکوفایی استعدادهای فردی؛
- ایجاد فضای محبت، صمیمیت، نشاط و شادابی؛
- جهت‌گیری ویژه برای تعمیق روحیه‌ی وطن‌خواهی و دل‌بستگی به کشور؛
- ایجاد علاقه و ایمان به فرهنگ خودی، خودباوری و توجه به شعار نه شرقی نه غربی و ...

محتوا: در ایران، طیف وسیعی از فعالیت‌های فوق‌برنامه با مضامین دینی و اعتقادی، ملی، اجتماعی، فرهنگی، هنری و سیاسی ارائه می‌شود، این فعالیت‌ها در قالب برنامه‌هایی مانند: جشن‌ها و اعیاد مذهبی و ملی - گرامیداشت ایام شهادت و سوگواری بزرگان دین - انجام مراسم دینی (مانند نماز جماعت، جشن تکلیف) - مسابقات فرهنگی، هنری و ورزشی - جشنواره‌های هنری - نمایشگاه - های علمی، هنری و صنایع دستی - ارزشی (مانند دفاع مقدس و دهه فجر) - اردوهای زیارتی، سیاحتی، علمی، آموزشی، ورزشی و... - نشریه دیواری با عناوین مختلف و مناسبت‌های گوناگون - هنرهای دستی و نمایشی - سرود - مراسم صبح‌گاه - طرح‌هایی چون طرح مدارس قرآنی (دارالقرآن)، طرح کرامت و مهارت‌های زندگی - تشکلات (مانند سازمان دانش‌آموزی، شورای دانش‌آموزی، بسیج دانش‌آموزی و...) ارائه می‌شود. در مناسبت‌ها و رویدادهایی مانند: روز معلم، روز نوجوان، هفته دفاع مقدس، بازگشایی مدارس، روز دختر، روز جهانی کودک، روز پیوند اولیا و مربیان، روز تربیت بدنی، روز بسیج دانش‌آموزی، روز دانش‌آموز، روز کتاب و کتاب‌خوانی، روز خانواده، روز احسان و نیکوکاری، روز درخت‌کاری، ایام ولادت و شهادت امامان معصوم علیهم‌السلام فعالیت‌هایی انجام می‌گیرد.

اجرا: چگونگی اجرای فعالیت‌های فوق‌برنامه با توجه به هدف و محتوای برنامه‌ها، متفاوت است. از آن‌جا که ساختار آموزش و پرورش ایران، متمرکز می‌باشد، بیش‌تر فعالیت‌های فوق‌برنامه از وزارت‌خانه به مدارس ابلاغ می‌شود. شرکت دانش‌آموزان در بسیاری از برنامه‌ها مانند مسابقات، تشکیل نمایشگاه‌ها، عضویت در کانون‌ها، شورای دانش‌آموزی، تشکلات بسیج دانش‌آموزی و سازمان دانش‌آموزی، نمایش، هنرهای دستی و تجسمی و ... داوطلبانه، اختیاری و بر اساس علایق دانش‌آموزان است و در برخی موارد مانند سرود همگانی، جشنواره مراسم آغازین و جشن‌ها، حضور همه دانش‌آموزان الزامی می‌باشد؛ اما اجرای برنامه‌های ویژه مانند قرائت قرآن، دکلمه، نمایش و... نیز اختیاری و توسط دانش‌آموزانی که علاقمند هستند انجام می‌گیرد. برخی از فعالیت‌ها (مانند نقاشی) به صورت انفرادی انجام می‌گیرد و برخی دیگر (مانند نشریه‌دیواری) تأکید بر همکاری‌های گروهی دارند. بیشتر برنامه‌ها در داخل مدرسه و در مکان‌هایی مانند نمازخانه، کتابخانه، راهروها و کلاس‌های درس انجام می‌گیرد. بعضی از برنامه‌ها نیز در خارج از مدرسه مانند کانون‌ها صورت می‌گیرد. طول مدت برنامه‌ها و زمان اجرا نیز به نوع برنامه (فردی، همگانی و...) بستگی دارد، مثلاً مراسم آغازین هر روز صبح به مدت ۱۵ دقیقه قبل از شروع کلاس‌های درس اجرا می‌شود یا سرود

همگانی در زمان زنگ تفریح تمرین می‌شود، زمان برخی برنامه‌ها مانند جشن‌ها از ساعات کلاس-های درس و کوتاه نمودن ساعات برنامه‌های درسی، گرفته می‌شود. اجرای برنامه‌ها توسط دانش-آموزان صورت می‌گیرد و رهبری و هدایت برنامه‌ها برعهده مربی یا معاون پرورشی (امور تربیتی) می‌باشد. نقش معلمان در فعالیت‌ها بسیار کم رنگ است، تنها حضور معلم در برخی از طرح‌ها احساس می‌شود مانند طرح کرامت که در کلاس‌های درس اجرا می‌شود. مشارکت اولیا در اجرای فعالیت‌های فوق برنامه در سطح پایینی قرار دارد.

ارزشیابی: ارزشیابی فعالیت‌های فوق برنامه در ایران، به اشکال مختلف صورت می‌گیرد؛ در بیشتر فعالیت‌ها عمل کرد دانش‌آموزان ملاک ارزشیابی قرار می‌گیرد. ارزشیابی به صورت توصیفی می‌باشد و نمره به آن تعلق نمی‌گیرد. در مدارس ابتدایی در کنار برگه‌های ارزشیابی دروس توصیفی، برگه ارزشیابی تربیتی دانش‌آموزان تهیه شده و در آن هدف‌های رفتاری برای دانش-آموزان در نظر می‌گیرند. برخی فعالیت‌ها در پایان سال تحصیلی ارزشیابی می‌شود مانند: عمل کرد شوراها؛ این ارزشیابی بر اساس فرمی است که دارای اطلاعاتی در خصوص تعداد جلسات شورا، ابتکارات، میزان همکاری شورا با مدرسه، اداره مدرسه توسط اعضای شورای دانش‌آموزی، انتشار نشریه در داخل مدرسه، همکاری در برگزاری فعالیت‌های فرهنگی، هنری، علمی، ورزشی، اردویی مدرسه برابر مصوبات مربوطه و... می‌باشد، که توسط بازرسان مناطق تکمیل خواهد شد. ارزشیابی به منظور کشف نقاط ضعف و قوت برنامه‌ها، کشف استعدادها و خلاقیت‌های اعضا و قدردانی از اعضای شوراها انجام می‌گیرد. سایر فعالیت‌ها نیز به طرق مختلف ارزشیابی می‌شوند مانند:

- هنگام برگزاری اردوهای علمی از دانش‌آموزان خواسته می‌شود گزارشی از اردو را به کلاس ارائه کنند؛

- ارزیابی در مراسم آغازین به منظور تشویق و تقدیر از بهترین برنامه‌ها؛

- در مسابقات فرهنگی-هنری بر اساس عمل کرد دانش‌آموزان، ارزشیابی به عمل آمده و گروه‌ها و نفرات برتر تشویق خواهند شد؛

- در مدارس قرآنی نظارت مستمر بر فعالیت‌های این مدارس و ارزشیابی از عملکرد آن‌ها برعهده‌ی کارشناسان قرآن نواحی و مناطق خواهد بود. به منظور تشویق مدیران و مدرسان موفق مدارس قرآن، پس از ارزیابی عملکرد و بازدید تیم‌های اعزامی و ارائه‌ی گزارش لازم، ۱۵٪ عوامل اجرایی موفق مورد تشویق استانی قرار خواهد گرفت.

از طریق گزارش کار فعالیت‌هایی که مدیران و مربیان به مناطق ارسال می‌کنند و یا از طریق بازدیدهایی که از سوی بازرسان مناطق انجام می‌گیرد، معاونت پرورشی منطقه به ارزیابی کار کارکنان آموزشگاه می‌پردازد. به عبارتی ارزیابی جنبه نظارتی دارد. گاهی مواقع به دلیل ماهیت فعالیت فوق‌برنامه ارزشیابی از فعالیت‌ها نادیده انگاشته می‌شود. در بسیاری مواقع فعالیت‌های فوق-برنامه تا مرحله‌ی اجرا پیش می‌رود و بدون این‌که در طول فعالیت یا در پایان آن ارزشیابی صورت گرفته شود، به پایان می‌رسد.

فعالیت‌های فوق‌برنامه در آمریکا

گزارش شده است، تقریباً در تمام مدارس دولتی آمریکا، همه دانش‌آموزان به فعالیت‌های فوق‌برنامه مانند ورزش، باشگاه‌های علمی و هنری دسترسی دارند (گست مکری^۱، ۲۰۰۸). در سال ۱۹۹۹ سازمان ملی خانواده در آمریکا، اعلام کرد ۸۱٪ از دانش‌آموزان ۶-۱۱ و ۸۳٪ از دانش‌آموزان ۱۲-۱۷ سال حداقل در یک رشته از فعالیت‌های فوق‌برنامه، شرکت نموده‌اند (سیلکیند^۲، ۲۰۰۸).

قانون آموزش و پرورش کالیفرنیا ویژگی‌های برنامه‌های فوق‌برنامه را این چنین بیان می‌کند:

- ۱- این برنامه به وسیله مدرسه نظارت یا حمایت مالی می‌شود.
- ۲- دانش‌آموزان شرکت کننده در این برنامه نماینده مدرسه هستند.
- ۳- دانش‌آموزان دارای آزادی عمل در انتخاب، طراحی یا کنترل برنامه هستند.
- ۴- این برنامه‌ها، شامل آمادگی برای عمل کردن است نه عمل کردن به عنوان شنونده یا تماشاچی (قوانین کالیفرنیا^۳، ۲۰۱۱). بر این اساس هیئت مدیره مدرسه موظفند:
  - ۱- فعالیت‌ها را به منظور توسعه آموزشی و گسترش تجارب اجتماعی دانش‌آموزان سازمان‌دهی کنند.
  - ۲- نواحی [آموزشی] باید مشارکت دانش‌آموزان را در فعالیت‌های فوق‌برنامه بدون این‌که تمامیت و اهداف برنامه‌های آموزشی به مخاطره بباندازد، تشویق و حمایت کنند.
  - ۳- فعالیت‌های فوق‌برنامه باید تحت نظارت مسئولان ناحیه باشد^۴ (همان).

1. McRee and Guest

2. Salkind

3. California Lawyer

4. www.grav.k12.ca.us/district/board/Policies/BP6145.pdf.1997

اهداف: اهداف فعالیت‌های فوق‌برنامه در کشور ایالات متحده به‌طور مختصر عبارتند از:

- تربیت جسمی و روانی، اقتصادی، اجتماعی، سیاسی دانش‌آموزان؛
  - کشف و بروز استعداد‌های فردی، رشد ابتکارات و خلاقیت دانش‌آموزان؛
  - فراهم‌سازی محیطی امن، شاد، بانشاط و متنوع؛
  - آموزش شهروندی، آماده کردن افراد به عنوان شهروندانی مسؤول و فعال در یک جامعه دموکراسی؛
  - پرورش شهروندان جهانی و ایجاد مهارت‌های مختلف برای فعالیت در عرصه‌های منطقه‌ای و جهانی؛
  - پرورش نسلی آگاه به مسایل جهان، آماده‌سازی دانش‌آموزان جهت برقراری ارتباط فرهنگی با مناطق جهان؛
  - درک ارزش‌سنت‌های فرهنگی، ادبی، تاریخی خود و دیگران؛
  - افزایش تجربیات فرهنگی، ترویج آگاهی فرهنگی، افزایش تحمل و سعه‌صدر در مقابل فرهنگ‌های دیگر؛
  - پرورش آگاهی از محیط زیست و کسب مهارت‌های برخورد با مسایل زیست محیطی کره زمین، به عنوان رهبران آینده (جهان) و ...
- محتوا:** از آن‌جا که آموزش و پرورش ایالات متحده آمریکا، به صورت غیر متمرکز اداره می‌شود، تنوع و تعدد انواع مدارس از لحاظ چگونگی اداره و برنامه‌ریزی و محتوای دروس، حتی در یک ایالت به اندازه‌ای است که مدارس را از حالت واحد خارج کرده است: «دانش‌آموزان مدارس دولتی در ایالات متحده، در تنوع وسیعی از فعالیت‌های فوق‌برنامه شرکت می‌کنند. برنامه‌های ورزشی درون مدرسه‌ای، سرویس‌ها و خدمات انجمن‌های مدارس دولتی، تشکیل شوراهای آموزشی و حرفه‌ای و .. از جمله فعالیت‌هایی هستند که معمولاً در یک روز عادی وجود دارند و دانش‌آموزان داوطلبانه در آن‌ها شرکت می‌کنند» (هالووی^۱، به نقل از کیوانفر، ۱۳۸۹). محتوای فعالیت‌های فوق‌برنامه شامل انواع ورزش‌های فردی و گروهی مانند: فوتبال دختران و پسران، بسکتبال، ژیمناستیک، بدمینتون، گلف، شطرنج، شنا، تنیس و برگزاری مسابقات ورزشی درون مدرسه‌ای - منطقه‌ای و... نمایش - موسیقی - انواع باشگاه‌ها (باشگاه‌های مختلف یادگیری زبان، آشنایی با

مذاهب، آداب و رسوم و فرهنگ سایر کشورها، سخنرانی و مباحثه، حفاظت از محیط زیست، حفاظت از حیوانات، مبارزه با سوءمصرف مواد مخدر و ... - نشریه‌ی مدرسه - کتابخانه - اردوها و بازدیدهای علمی، آموزشی - شورای دانش‌آموزی - آموزش مهارت‌های زندگی و ... می‌باشد.

در طول سال تحصیلی مناسبت‌هایی در نظر می‌گیرند و متناسب با آن فعالیت‌هایی انجام می‌گیرد، مانند: ماه ملی پاس‌داشت ورزش‌های کودکان و نوجوانان - ماه ملی ممانعت از سوءاستفاده از بچه‌ها - روز خواندن - روز کار برای دختران و پسران - هفته ملی داوطلبان - ماه تناسب فیزیکی و ورزش - هفته قدردانی از معلمان - روز ملی معلمان - روز ملی کودکان گمشده - ماه ایمن‌سازی و امنیت ملی - ماه ملی میوه‌ها و سبزیجات تازه - ماه پارک‌ها و تفریحات - جشن برگشت به مدرسه - ماه ثبت نام در کتابخانه‌ها - ماه سلامت دانش‌آموزان - ماه جلوگیری از جرم و جنایت - کنفرانس رهبران اقلیت‌های مذهبی - ماه زندگی سالم و سلامتی.

اجرا: به جهت آن‌که نظام آموزش و پرورش آمریکا نظامی غیر متمرکز می‌باشد، در آمریکا فعالیت‌ها به وسیله مدارس برنامه‌ریزی می‌شوند. فعالیت‌ها اغلب به وسیله کارکنان و معلمان مدارس هدایت و رهبری می‌شوند برخی از فعالیت‌های فوق‌برنامه در طول سال تحصیلی و برخی دیگر بر اساس فصول اجرا می‌شوند. مدارس، دانش‌آموزان را بدون توجه به جنسیت، گرایش جنسی، گروه قومی، نژاد، اصل و نصب، خاستگاه ملی (ملیت)، مذهب، رنگ پوست، یا معلولیت روانی و جسمی در فعالیت‌های فوق‌برنامه شرکت می‌دهند.^۱

سعی بر آن است که اجرای فعالیت‌های فوق‌برنامه، اهداف برنامه‌های درسی را به خطر نیندازد و دانش‌آموزانی که از پرداخت هزینه‌های مربوط به فعالیت‌های فوق‌برنامه ناتوان هستند از شرکت در این‌گونه برنامه‌ها محروم نشوند.^۲

تنظیم و سازماندهی این فعالیت‌ها توسط مدارس کاملاً آزادانه و اختیاری انجام می‌شود، بنابراین تنوع و تفاوت‌های زیادی در نوع و نحوه‌ی اجرای این فعالیت‌ها دیده می‌شود؛ این تنوع بستگی زیادی به امکانات آموزشگاه و علائق دانش‌آموزان دارد. دانش‌آموزان به صورت داوطلبانه و اختیاری و براساس علائق خود در فعالیت‌های گروهی و انفرادی شرکت می‌کنند. بسیاری از فعالیت‌ها پس از اتمام کلاس‌های آموزشی در ساعات نهار یا بعد از مدرسه اجرا می‌شوند. محل اجرای فعالیت‌ها بر اساس نوع برنامه در داخل مدرسه یا خارج از مدرسه در طبیعت، موزه‌ها،

1. www.bridgeton.k12.nj.us

2. www.gamutonline.net

کتابخانه‌ها و ... برگزار می‌شود. والدین دانش‌آموزان همکاری و حضور فعال در زمان اجرا دارند به عنوان مثال در انتخابات شورای دانش‌آموزی والدین نقش برجسته‌ای دارند.

ارزشیابی: اساس فعالیت‌های فوق برنامه در آمریکا، داوطلبانه و اختیاری بودن آن است، پس نمره‌ای یا رتبه‌ای به آن تعلق نمی‌گیرد. متداول‌ترین شکل ارزش‌یابی در این زمینه، شامل آزمون-های گروهی، پروژه‌های عملی فردی و گروهی، گزارش کار، مصاحبه و مشاهده الگوهای رفتاری دانش‌آموزان در موقعیت‌های مختلف، بررسی کتابخانه‌ای و اسنادی و نیز ایجاد فرصت‌های متنوع برای ارزیابی یادگیری، در محیط مدرسه و خارج از آن است.

فعالیت‌های فوق برنامه در انگلستان

فعالیت‌های فوق برنامه در انگلستان به طور کلی به شیوه‌ی نیمه متمرکز اداره می‌شود. این خود یکی از ویژگی‌های نظام آموزش و پرورش انگلستان است که اختیارات اداره فعالیت‌های فوق-برنامه را بین دولت مرکزی، مقامات آموزش و پرورش محلی و بالاخره کادر آموزشی تقسیم نموده است. اصولاً اداره آموزش و پرورش ملی انگلستان بر سه اصل مهم استوار است:

الف: تفویض اختیارات وسیع به مقامات آموزش و پرورش نواحی.

ب: تشویق مؤسسات و انجمن‌های داوطلب به منظور سرمایه گذاری و شرکت در فعالیت‌های فوق برنامه.

ج: اجتناب از امر و نهی صریح از طرف دستگاه مرکزی، در زمینه‌ی اداره‌ی فعالیت‌های فوق-برنامه نواحی و مدارس و تحمیل نکردن نقطه نظرهایی در مورد برنامه سازمان مدارس، شیوه‌ی تدریس و استخدام معلم (غفاری، ۱۳۸۹).

هر مدرسه دارای یک روش خاص برای شرکت دانش‌آموزان در فعالیت‌های ورزشی، موسیقی و باشگاه‌های فوق برنامه است.^۱

اهداف: هدف مدارس در کشور انگلستان ارائه آموزش با کیفیت بالا، ایجاد فرصت‌های برابر برای دانش‌آموزان تا استعدادهای خود را درون یک محیط ایمن و شاد رشد دهند. هدف تغییر و رشد عملکرد فردی، مدرسه‌ای و اجتماعی می‌باشد. از جمله اهدافی که در مدارس کشور انگلستان دنبال می‌شود به شرح ذیل می‌باشد:

- توسعه مهارت‌های اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، هنری و...؛
- کمک به تبدیل شدن دانش‌آموزان به افرادی انعطاف‌پذیر و یادگیرندگان خودمختار؛
- کسب تجارب یادگیری و مهارت‌های علمی در چارچوب دنیای واقعی؛
- تقویت حس مسؤولیت‌پذیری فردی و گروهی، تقویت حس همکاری و اجتماع‌پذیری و توسعه خلاقیت؛
- رشد ایده‌های معنوی، اخلاقی و مذهبی دانش‌آموزان؛
- رشد سلامت جسمی، عاطفی و همچنین عادات خوب (غذایی) برای تندرستی مادام‌العمر؛
- ایجاد فضاهای امن برای کسب لذت و سرگرمی؛
- رشد توجه به منافع مشترک با وجود ارزش‌های متفاوت و احترام به احساسات، عقاید و ایده‌های دیگران؛
- توسعه تعاملات دانش‌آموزان با معلمان، دوستان و والدین و توسعه ارتباط مدرسه با والدین؛
- آشنایی با مذاهب، آداب و رسوم و فرهنگ ملل مختلف از طریق یادگیری زبان.

محتوا: با توجه به نظام نیمه متمرکز آموزش و پرورش انگلستان، طیف وسیعی از فعالیت‌های فوق‌برنامه در مدارس این کشور ارائه می‌شود. محتوای این فعالیت‌ها شامل: بازدیدها و سفرهای علمی مانند، بازدید از موزه‌ها، حیات‌وحش و گیاهان، مراکز زیست محیطی، نمایشگاه‌های هنری، ساختمان‌های تاریخی، پروژه‌های محلی، سفرهای داخل و خارج از کشور (به منظور تبادلات فرهنگی و زبانی) (دانیلا و موریس،^۱ ۲۰۰۶).

اردوهای با زمینه‌های مطالعاتی گیاهان، جانوران، جغرافیا، زمین‌شناسی، دیدار از کلیسا و برنامه‌های آن - انواع باشگاه‌ها از جمله، فیلم، تئاتر، موسیقی، ماهیگیری، باغبانی، نمایشنامه‌نویسی، مباحثه، تکلیف‌خانه، کشاورزان جوان، فرهنگ و زبان ژاپنی، ایتالیایی، فرانسوی، هلندی و...، انتشارات مدرسه، صبحانه، نگارش خلاق، حفاظت از محیط زیست، حرفه‌آموزی - انواع ورزش‌های فردی و گروهی مانند، شطرنج، فوتبال، کاراته، مسابقات ورزشی و... - آموزش مذهبی - کتابخانه - کارگاه هنرمندان کوچک - دانشگاه کودکان - پروژه‌های خیریه و ... ارائه می‌شود.

اجرا: در مدارس انگلستان دانش‌آموزان قبل از شروع کلاس‌ها، بین ساعت ۸-۸:۳۰، زمان

نهار و بعداز مدرسه معمولاً بین ساعت ۱۲:۳۵ تا ۱۸، به انجام فعالیت‌ها می‌پردازند. فعالیت‌ها در ساعاتی غیر از کلاس‌های درس و در روزهای تعطیل و آخر هفته برگزار می‌شود. امکانات و تجهیزات مدرسه به گونه‌ای است که به راحتی این برنامه‌ها در مدرسه انجام می‌گیرد، برخی از فعالیت‌ها نیز در خارج از مدرسه در محل زندگی دانش‌آموزان اجرا می‌شود. هر مدرسه دارای یک روش خاص برای شرکت دانش‌آموزان در فعالیت‌های ورزشی و باشگاه‌ها و... است؛ در ابتدای سال تحصیلی از سوی مسؤولان مدرسه یک دستورالعمل نوشته می‌شود و معلمان موظف به اجرای آن در فعالیت‌های بعد از مدرسه می‌باشند. برنامه‌ها با همکاری مستقیم خانواده‌ها با مدرسه انجام می‌گیرد. در اجرای فعالیت‌ها، معلمان نقش چشم‌گیری دارند به عنوان مثال معلمان با دقت محل‌های بازدید مرتبط با مفاهیم آموزشی را مورد بررسی قرار می‌دهند و امکانات و تجهیزات محل مورد نظر را چک می‌کنند. برای دانش‌آموزانی که از لحاظ مالی در فعالیت‌های فوق‌برنامه قادر به شرکت نیستند، یارانه‌هایی در نظر گرفته می‌شود؛ اما بسیاری از مدارس هزینه‌های مالی این فعالیت‌ها را، از طریق والدین تأمین می‌کنند. سایر سازمان‌ها و مؤسسات اجتماع نیز، در اجرای فعالیت‌های فوق-برنامه با مدارس همکاری می‌کنند.

ارزشیابی: به منظور موفقیت طرح‌های فعالیت‌های فوق‌برنامه، هر ساله از سوی آموزش و پرورش کشور انگلستان، به ارزیابی فعالیت‌ها می‌پردازند و این ارزیابی‌ها در قالب گزارشاتی ارائه می‌شود.

ارزشیابی از برنامه‌های کشور انگلستان به طور مستمر، از والدین، دانش‌آموزان و مسؤولان مدرسه به صورت نظرسنجی و بازدید از مدارس انجام می‌گیرد. از مدارس خدمات جامع^۱ و^۲ پیوسته ارزشیابی به عمل می‌آید. مدارس خدمات جامع، میزان موفقیت مدارس در ارائه خدمات، میزان پاسخ‌گویی به نیازهای دانش‌آموزان، میزان دستیابی به اهداف، و نتایج برنامه را ارزشیابی می‌کنند.

1. Extended Services school

۲- مدارس جامع: مدرسی است که خارج از ساعات مدرسه، برای پاسخ‌گویی به نیازهای کودکان و نوجوانان، خانواده‌ها و جامعه، به ارائه طیف وسیعی از خدمات و فعالیت‌ها می‌پردازد. این مدارس به منظور پاسخگویی به نیازهای کودکان و جوانان، خانواده‌ها و جامعه، طیف وسیعی از خدمات و فعالیت‌ها را در طول روز در مدرسه ارائه می‌کنند. خدمات ارائه شده می‌تواند مراقبت از کودکان، فعالیت‌هایی از سوی کودکان و نوجوانان، آموزش بزرگسالان، برنامه‌های حمایتی از والدین و دسترسی به خدمات بهداشتی باشد.

فعالیت‌های فوق‌برنامه در مالزی

هدف آموزش و پرورش در مالزی رشد همه جانبه‌ی استعداد‌های افراد و پرورش افرادی که از نظر فکری، روحی، عاطفی و جسمی، متوازن و هماهنگ بوده، اعتقاد راسخ به خداوند داشته، در برابر خداوند تسلیم باشند، همچنین تلاش در جهت پرورش شهروندانی دانا و بصیر و دارا بودن فضایل اخلاقی است (وزارت آموزش و پرورش، ۲۰۰۶). در کشور مالزی اهداف فعالیت‌های مکمل در راستای اهداف آموزش و پرورش می‌باشد به گونه‌ای که هدف از فعالیت‌های مکمل درسی، تکمیل و تقویت آموزش‌های علمی دانش‌آموزان است. هدف از ارائه‌ی برنامه‌ها این است که دانش‌آموزانی متعادل، سالم و فعال پرورش یابند^۱. مسؤولان آموزش و پرورش مالزی معتقدند «هر کودک یک سرمایه‌ی انسانی برای ملت است. براین اساس نگرش آنان این است که کودکان را مجهز به دانش و مهارت‌هایی کنند تا به اعضای سازنده کشور تبدیل شوند»^۲. آموزش و پرورش بر دو محور اصلی تأکید دارد، الف: تفکر انتقادی و خلاقانه، ب: شکل‌گیری شخصیت. در تلاش برای شکل‌گیری شخصیت دانش‌آموزان، بر فعالیت‌های مکمل تمرکز می‌شود^۳ و بر توانمندسازی رهبران جوان، تأکید می‌شود.

آموزش رهبری، با شرکت در فعالیت‌های مکمل و فوق‌برنامه ارائه می‌شود. سیاست مشارکت اجباری هر دانش‌آموز در یک فعالیت، منجر به آموزش رهبری می‌شود. از طریق رژه‌های دانش-آموزی^۴ یا اردوها، دانش‌آموزان به اهمیت نظم و درک دیگران در کارهای گروهی پی می‌برند (سمینار و کارگاه^۵، ۲۰۰۹).

اهداف: برخی اهداف فعالیت‌های فوق‌برنامه در کشور مالزی، به شرح ذیل می‌باشد:

- گسترش تجارب، انعطاف‌پذیری در یادگیری، تکمیل و تقویت آموزش‌های علمی، یادگیری مادام‌العمر و تمرین موقعیت‌های واقعی زندگی؛
- تقویت اعتقاد و ایمان به خدا و انجام مراسم مذهبی در دانش‌آموزان؛
- انس و آشنایی با قرآن، تقویت مهارت دانش‌آموزان در خواندن و تفسیر قرآن مجید؛
- تلفیق ارزش‌های معنوی و مهارت‌های عملی به منظور ادغام ایمان و عمل؛
- ایجاد محیط‌های شاد و لذت‌بخش؛

1. www.sriutama.edu.my2011

2. <http://www.schoolmalaysia.com>

3. <http://www.moe.gov.my>

4. marching drills

5. Regional Seminar and Workshop

- پرورش نظم و انضباط، تعامل اجتماعی و کارگروهی و رشد مهارت‌ها و استعداد‌های خود

رهبری؛

- پرورش روحیه مشارکت، تصمیم‌گیری، مسؤلیت‌پذیری، استقلال فردی و اطاعت از رهبران

گروه؛

- ایجاد آمادگی برای رقابت و همکاری در بازارهای ملی و بین‌المللی؛

- آموزش مبارزه با حریق، سیل، حفاظت از محیط زیست و پرورش احساس مسؤلیت در

برابر محیط زیست؛

- ترویج فرهنگ سفر در میان دانش‌آموزان و ترویج یک‌پارچگی نژادی در میان نژادهای

مختلف کشور؛

- تشویق هم‌زیستی و هم‌بستگی نژادی و آگاه شدن از سنت‌های اجتماعی، فرهنگی و مذهبی

یکدیگر.

محتوا: در مالزی بسیاری از فعالیت‌های مکمل در راستای آموزه‌های اسلامی و فلسفه‌ی

آموزش و پرورش ملی می‌باشد، طیف وسیعی از برنامه‌های فعالیت‌های مکمل درسی در مدارس

مالزی در قالب سه فعالیت ورزش‌ها- باشگاه‌ها و انجمن‌ها- سازمان‌های یونیفرم پوش انجام می-

گیرد. فعالیت‌های ورزشی شامل، فوتبال، هاکی، بسکتبال، نت بال، والیبال، شنا، دو و میدانی،

شطرنج، تنیس روی میز، بدمینتون، هنرهای رزمی، تناسب اندام، شمشیربازی و... فعالیت باشگاه‌ها

و انجمن‌ها شامل، انجمن‌های زبان، انجمن علوم و ریاضی، انجمن علوم اجتماعی، باشگاه‌های

فناوری اطلاعات و ارتباطات، باشگاه محیط زیست و باغبانی، باشگاه فرهنگ و تئاتر، باشگاه هنر،

باشگاه عکاسی، صوتی و تصویری، بحث و مناظره، موسیقی، هنرهای نمایشی، هنرهای تجسمی،

باشگاه کارآفرینان جوان، باشگاه تعاملات، باشگاه مدل سازمان ملل متحد، انجمن دانش‌آموزی،

انجمن خدمات و... سازمان‌های یونیفرم پوش، در قالب سازمان پیشاهنگی، سازمان هلال احمر،

راهنمای دختران، گروه آتش نشانی و پلیس نجات، گروه موسیقی، پلیس دانش‌آموزی، سازمان

امداد و نجات. علاوه بر این، مدارس در قالب پروژه‌هایی فعالیت‌های مکمل درسی را ارائه می‌کنند،

از جمله‌ی این پروژه‌ها می‌توان به مدرسه بصیرت، پروژه آموزش میراث فرهنگی، کاشت درختان،

جشنواره هنر، پروژه رز سبز، خدمت در خانه‌های سالمندان اشاره نمود، از دیگر فعالیت‌ها می‌توان

مسابقات، آموزش قرآن، خوشنویسی، روزنامه نگاری، نمایشگاه را نام برد. هم‌چنین مدارس در

تعدادی از رویدادهای سالانه مانند، روز ملی مالزی، روز جهانی کودک، روز ورزش، جشن شنا، روز معلم، سفرهای آموزشی (داخلی و خارجی)، مراسم فارغ التحصیلی و کنسرت پایان سال، و شب فارغ التحصیلی، فعالیت‌ها و مراسمی را انجام می‌دهند.

اجرا: سه گروه فعالیت‌های مکمل در کشور مالزی در زمان بعد از مدرسه یا در تعطیلات آخر هفته انجام می‌گیرد و از معلمان انتظار می‌رود تا دانش‌آموزان را به انتخاب یک نوع فعالیت و شرکت در فعالیت‌های فوق‌برنامه هدایت کنند. به عبارتی، دانش‌آموزان مالزی ملزم به شرکت در فعالیت‌های مکمل درسی هستند؛ با این حال در درون چارچوب فعالیت‌های فوق‌برنامه، دانش‌آموزان می‌توانند از سه دسته فعالیت‌های بعد از مدرسه به شکل اختیاری و آزادانه، بر اساس علایق خود، حداقل یک فعالیت را انتخاب کنند. هر دانش‌آموز در هر ترم، حداقل در یک فعالیت مکمل شرکت خواهد نمود. برخی فعالیت‌ها در خارج از مدرسه انجام می‌گیرد.

مدیران و معلمان مدارس مالزی نقش مهمی در بهبود عمل‌کرد فعالیت‌های مکمل دارند. والدین فرزندان خود را به شرکت در فعالیت‌ها تشویق و حمایت می‌کنند. سایر سازمان‌ها در اجرای فعالیت‌های فوق‌برنامه با آموزش و پرورش همکاری می‌کنند. برخی مدارس، با مدارس سایر کشورها، همکاری بین‌المللی دارند. هزینه‌ها توسط دانش‌آموزان پرداخت خواهد شد؛ اما برای دانش‌آموزان کم درآمد کمک هزینه، جهت شرکت در این گونه فعالیت‌ها اختصاص داده شده است. برای هر فعالیت فرمی تهیه می‌شود و اطلاعات فعالیت فوق‌برنامه در آن درج می‌شود.

ارزشیابی: در مدارس مالزی ارزیابی از فعالیت‌های فوق‌برنامه، به رسمیت شناخته شده است، و به عنوان یکی از شرایط ورود به مؤسسات آموزش عالی محسوب می‌شود. آموزش و پرورش، ارزیابی عملکرد دانش‌آموزان را بر اساس شرکت در برنامه‌های سازمان یونیفرم پوشان، انجمن‌ها/ باشگاه‌ها، ورزش‌ها و مسابقات در هر سال تحصیلی انجام می‌دهد. به فعالیت‌های مکمل درسی نمره تعلق می‌گیرد. هدف از استفاده از فرم‌های استاندارد اجتناب از بی‌عدالتی در نمره، و تشویق دانش‌آموزان به مشارکت بیشتر، و ایجاد فرصت‌های برابر برای همه دانش‌آموزان می‌باشد. در دفتر ثبت، فعالیت‌های دانش‌آموزان به همراه تصاویری از آنان نگهداری خواهد شد (گزارش عملکرد). هر فعالیت از چهار جنبه مورد ارزیابی قرار می‌گیرد:

۱- حضور و شرکت ۵۰٪،	۲- موقعیت برگزاری ۱۰٪،
۳- میزان درگیری ۲۰٪،	۴- میزان موفقیت ۲۰٪.

مرحله سوم و چهارم: هم‌جواری و مقایسه

سؤال اول. بین اهداف فعالیت‌های فوق‌برنامه دوره ابتدایی در ایران با کشورهای آمریکا،

انگلستان و مالزی چه شباهت‌ها و تفاوت‌هایی وجود دارد؟

جدول ۱: هم‌جواری اهداف فعالیت‌های فوق برنامه

کشور	اهداف فعالیت‌های فوق برنامه
ایران	<p>- توجه به مبانی عقیدتی و ایمانی، ترویج فرهنگ قرآنی و نماز و آشنایی با مفاهیم اسلامی، مذهبی و قرآنی. - شناخت و آموزش فرهنگ، هنر، آداب، رسوم و سنن مطلوب جامعه اسلامی. - رشد و شکوفایی استعدادهای فردی - حفظ و انتقال میراث فرهنگی. - تقویت مهارت‌های فردی و اجتماعی. - رقابت سالم و غنی‌سازی اوقات فراغت. - جهت‌گیری ویژه برای تعمیق روحیه‌ی وطن‌خواهی و دل‌بستگی به کشور. - انتقال و تقویت مفاهیم ارزشی انقلاب. - رشد فضایل اخلاقی و کمالات انسانی بر اساس تعالیم عالی‌ه اسلام ناب محمدی (ص) و ترویج الگوها و اسوه‌های اسلامی، ملی و انقلابی. - افزایش سطح سواد، دانش و آگاهی. - تقویت روحیه‌ی تعاون، نیکوکاری، نوع دوستی. - ایجاد فضای محبت، صمیمیت، نشاط و شادابی. - تحریک حس کنجکاوی، پرورش روحیه‌ی تحقیق، تعقل، ابتکار و خلاقیت. - آموزش مهارت‌های زندگی در ابعاد اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و زیستی. - ایجاد مسؤولیت‌های اجتماعی و روبه‌رو شدن با مسایل و مشکلات و حل آن. - ایجاد علاقه و ایمان به فرهنگ خودی، خود باوری و توجه به شعار نه شرقی نه غربی (مددی، ۱۳۷۷ و وزارت آموزش و پرورش، ۱۳۸۹ و بخش‌نامه‌آ.پ شماره‌ی ۱۸۱۳۵/۴ مورخ ۸۹/۱۲/۲۴ و ۱۶۵۲۶۷/۴۴ مورخ ۸۹/۷/۱۸ و ۱۶۴۷۶۴/۴۴ مورخ ۱۳۸۹/۷/۱۷ و ۱۵۶۲۴۳/۴۵ مورخ ۸۹/۶/۳۰).</p>
آمریکا	<p>- کسب تجارب دست اول - رشد مهارت‌های فردی و گروهی - تربیت جسمی و روانی، اقتصادی، اجتماعی، سیاسی. - کشف استعدادهای فردی و رشد خلاقیت. - فراهم‌سازی محیطی امن، با نشاط و متنوع. - تعامل مثبت با بزرگ‌سالان و هم‌سالان. - آموزش شهروندی. - پرورش شهروندان جهانی. - پرورش نسلی آگاه به مسایل جهان، آماده‌سازی برای برقراری ارتباط فرهنگی و زبانی با سایر مناطق. - درک ارزش‌سنت‌های فرهنگی خود و دیگران. - آشنایی با فرهنگ‌های مختلف، افزایش تجربیات فرهنگی، تحمل و سعه‌صدر در مقابل فرهنگ‌های دیگر. - کسب مهارت‌های برخورد با مسایل زیست محیطی کره زمین به عنوان رهبران آینده (جهان). - یادگیری چگونگی جلوگیری از رفتارهای مخاطره‌آمیز. - آشنایی دانش‌آموزان با مذاهب گوناگون، بدون تأکید بر داشتن آیین ویژه‌ای - چهار اولویت فعالیت فوق‌برنامه: افزایش پیشرفت تحصیلی، کاهش رفتارهای پرخطر، بهبود دسترسی به اشتغال، افزایش مهارت‌های زندگی. (لارسن^۱، ۲۰۰۶) و (پیتی^۲، ۱۹۹۷) و (لینبرگ^۳، ۲۰۱۰) و</p>

1. Larson

2. Pettit

3. Lunenburg

<p>(چاپلین و پیوما^۱، ۲۰۰۳) و (پیتر^۲، ۲۰۰۲) و کیوانفر(۱۳۹۰) و (پایگاه^۳) و (پایگاه^۴) و (پایگاه^۵) و (پایگاه^۶) و (پایگاه^۷).</p>	
<p>- توسعه مهارت‌های فردی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، هنری و...- ایجاد فضاهای امن و کسب لذت و سرگرمی - انجام کارهای گروهی - تعامل با معلمان، دوستان و والدین- پرورش یادگیرندگانی خودمختار- کسب تجارب یادگیری و مهارت‌های عملی در چارچوب دنیای واقعی- رشد ایده‌های معنوی، اخلاقی و مذهبی- احترام به عقاید با وجود ارزش‌های متفاوت- توسعه ارتباط مدرسه با والدین - آشنایی با مذاهب، آداب و رسوم و فرهنگ ملل مختلف از طریق یادگیری زبان- دستیابی برابر همه افراد به خدمات جامعه- دستیابی به یک جامعه منسجم- توسعه اقتصادی و یادگیری حرفه‌های مختلف (آموزش مذهبی، ۲۰۰۴) و (آموزش و پرورش در انگلستان، ۲۰۱۱) و (گیلیبی و مکی^۸، ۲۰۰۶) و (پایگاه^۹) و (پایگاه^{۱۰}) و (پایگاه^{۱۱}) و (پایگاه^{۱۲}).</p>	انگلستان
<p>گسترش تجارب یادگیری، یادگیری مادام‌العمر و تمرین موقعیت‌های واقعی زندگی- رشد همه جانبه‌ی ابعاد شخصیت- پرورش ارزش‌های اخلاقی و معنویت - تقویت اعتقاد و ایمان به خدا- انس و آشنایی با قرآن- پرورش مهارت‌های خلاقانه و نوآورانه- ایجاد انواع مهارت‌های فردی و اجتماعی- ایجاد محیط‌های شاد- پرورش شهروند جهانی متعادل و فعال- ایجاد فرصت‌هایی برابر- آمادگی برای رقابت و همکاری در بازارهای ملی و بین‌المللی- آموزش خدمات بشر دوستانه- حفظ میراث فرهنگی- پرورش احساس مسؤولیت در برابر محیط زیست- آگاه شدن از سنت‌های اجتماعی، فرهنگی و مذهبی یک‌دیگر و تشویق هم‌زیستی و هم‌بستگی نژادی (شیری^{۱۳}، ۲۰۱۱) و (سمینار و کارگاه، ۲۰۰۹) و (ماتسام و فرقان^{۱۴}، ۲۰۱۰) و (مریم بت^{۱۵}، ۲۰۰۷) و (قوانین مالزی، ۲۰۰۶) و (وزارت</p>	مالزی

1. Chaplin and Puma
2. Peter
3. www.montgomeryschoolsmd.org/.../studentaffairs/pdf/.../yearjourney.pdf
4. www.grav.k12.ca.us/district/board/Policies/BP6145.pdf.1997
5. <http://after.school.gor>
6. www.afterschoolalliance.or
7. www.afterschoolalliance.org/research.cfm
8. Gilby and Mackey
9. archive.defra.gov.uk/rural/documents/.../services/rural_services_review.pdf
10. arbourthornecommunityprimaryschool.co.uk/wp.../Prospectus07.pdf
11. www.amesburyschool.co.uk/extra-curricular-activities.html
12. www.britishschoolofamsterdam.nl
13. Shuriye
14. Mat Som and Furqan
15. Meriam bt

آموزش و پرورش مالزی، ۲۰۰۶) و (پایگاه^۱) و (پایگاه^۲) و (پایگاه^۳) و (پایگاه^۴) و (پایگاه^۵) و (پایگاه^۶) و (پایگاه^۷).

با دقت در جدول (۱) مشاهده می‌کنیم؛ چهار کشور ایران، آمریکا، انگلستان و مالزی دارای برخی اهداف مشترک هستند، این اهداف مشترک عبارتند از:

۱. کسب تجارب یادگیری و مهارت‌های علمی در چارچوب دنیای واقعی- تربیت جسمی و روانی، اقتصادی، اجتماعی، سیاسی - کشف و بروز استعداد‌های فردی، رشد ابتکارات و خلاقیت - رشد مهارت‌های فردی و گروهی (ایجاد و تقویت اعتماد به نفس، مسؤولیت‌پذیری، خود راهبری، توانایی تصمیم‌گیری، توانایی حل مشکل، توانایی تفکر نقادانه، افزایش همکاری و مشارکت بین گروهی، چگونگی تعامل مثبت، درک متقابل، نظم و انضباط فردی و اجتماعی، احترام به قانون و...) - فراهم‌سازی محیطی امن، شاد، با نشاط و متنوع- ایجاد فرصت تعامل مثبت با بزرگ‌سالان و هم‌سالان - حفظ و انتقال میراث فرهنگی - تقویت روحیه‌ی تعاون، نیکوکاری، نوع دوستی، کمک و تکریم دیگران- شناخت و آموزش فرهنگ، هنر، آداب، رسوم و سنن مطلوب جامعه - ایجاد رقابت سالم از طریق مسابقات.

۲. از نظر مسایل مذهبی سه کشور ایران، مالزی و انگلستان بر آموزش و اعتقاد به دین‌های اسلام و مسیحیت تأکید دارند، در آمریکا، ضمن این‌که دانش‌آموزان با مذاهب گوناگون آشنا می‌شوند، اما بر دین ویژه‌ای تأکید نمی‌شود. از اهداف مشترک ایران و مالزی تقویت اعتقاد و ایمان به خدا و انجام مراسم مذهبی در دانش‌آموزان، انس و آشنایی با قرآن تقویت مهارت دانش‌آموزان در خواندن و تفسیر قرآن مجید می‌باشد. در ایران به دلیل ریشه داشتن اسلام در روح و جان ایرانیان و نوع حکومت، تأکید بسیاری بر این اهداف می‌شود.

۳. در آمریکا، انگلستان و مالزی تأکید بر کسب تبدیل دانش‌آموزان به یادگیرندگان مادام-العمر شده است. هم‌چنین آشنایی با مذاهب و فرهنگ‌های گوناگون محلی، منطقه‌ای و جهانی، درک ارزش‌های سنت‌های فرهنگی، مذهبی، نژادی خود و دیگران و افزایش تحمل و سعه‌صدر در مقابل فرهنگ‌های دیگر از اهداف این سه کشور می‌باشد؛ اما در اهداف ایران توجه به یک‌پارچه-

1. <http://www.pdfcarri.com>

3. <http://www.schoolmalaysia.com>

5. <http://www.novelschoolmanagement.com/1234-2011>

6. www.sriutama.edu.my2011

2. www.ukm.my/e-pelajar

4. www.ukm.my

7. <http://www.aism.edu.my>

سازی سنت‌ها و فرهنگ‌ها شده است و کمتر به آشنایی دانش‌آموزان با مذاهب و فرهنگ‌های سایر اقوام و ملل توجه شده است.

۴. در آمریکا و انگلستان، یادگیری چگونگی جلوگیری از رفتارهای مخاطره‌آمیز و پیشگیری از مواد مخدر مورد توجه قرار می‌گیرد.

۵. از اهداف آمریکا، انگلستان و مالزی، کسب مهارت‌های برخورد با مسایل زیست محیطی کره زمین و پرورش احساس مسؤلیت و تعهد در برابر محیط زیست، پرورش شهروند جهانی، پرورش نسلی آگاه به مسایل جهان و آمادگی برای رقابت و همکاری در بازارهای ملی و بین‌المللی می‌باشد، در ایران این اهداف کمتر مورد توجه قرار گرفته است.

۶. در انگلستان و مالزی، دستیابی برابر همه افراد به خدمات جامعه، ایجاد جامعه منسجم و وحدت ملی - از طریق توجه به تفاوت‌های فرهنگی، نژادی، مذهبی و...^۱ - از اهداف اصلی می‌باشد، در ایران برای دستیابی به انسجام و حفظ وحدت ملی، بر فرهنگ‌ها و آداب و رسوم مشترک ایرانیان تأکید می‌شود.

۷. در انگلستان، هدف توسعه‌ی ارتباط مدرسه با والدین و سازمان‌ها، از طریق فعالیت‌های فوق‌برنامه محقق می‌شود در حالی که در اهداف ایران جایی برای حضور والدین و سازمان‌ها در نظر گرفته نشده است.

۸. در ایران استعمار ستیزی و انتقال، تحکیم و تقویت مفاهیم ارزشی انقلاب از اهداف مهم و برجسته‌ی فعالیت‌های فوق‌برنامه می‌باشد (مراجعه به جدول شماره یک).

سؤال دوم: محتوای فعالیت‌های فوق‌برنامه دوره ابتدایی در ایران با کشورهای آمریکا، انگلستان و مالزی چه شباهت‌ها و تفاوت‌هایی دارند؟

محتوا عبارت است از: «مجموعه مفاهیم، مهارت‌ها و گرایش‌هایی که از سوی برنامه‌ریزان انتخاب و سازمان‌دهی می‌شود» (ملکی، به نقل از پیری، ۱۳۹۰: ۱۷). در فوق‌برنامه محتوا، با عنوان فعالیت در نظر گرفته می‌شود (احمدی، حسین، ۱۳۸۴)، در این پژوهش، محتوا شامل انواع برنامه -

---

۱- مالزی از سه نژاد مالایی، هندو و چینی تشکیل شده است و قبائل مختلف با بافت فرهنگی و متنوع در آن زندگی می‌کنند. موفقیت مالزی در احترام به تنوع فرهنگی ستودنی است، و به دنبال شناخت و احترام به تفاوت‌های فرهنگی و به حداقل رساندن اثر تبعیض نژادی می‌باشد (عیسی، ۲۰۱۰: ۹).

هایی است که مدارس در قالب فعالیت‌های گروهی و فردی در کنار برنامه‌های درسی ارائه می‌کنند.

جدول ۲: هم‌جواری محتوای فعالیت‌های فوق برنامه

کشور	محتوای فعالیت‌های فوق برنامه
ایران	<p>اعیاد مذهبی و ملی - گرامیداشت ایام سوگواری بزرگان دین - انجام مراسم دینی (موسوی، ۱۳۸۸)، (زاهدی، ۱۳۷۵) و (پایگاه^۱) - مسابقات فرهنگی، هنری و ورزشی (اداره کل امور فرهنگی و هنری، ۱۳۸۰) - جشنواره‌های هنری - نمایشگاه‌های علمی، هنری و صنایع دستی، ارزشی (مددی، ۱۳۷۷)، (ملکی، ۱۳۸۰) - اردوهای زیارتی، سیاحتی، علمی، آموزشی و... - نشریه دیواری - هنرهای دستی و نمایشی - نمایش (ملکی، ۱۳۸۰) - کتابخانه^۲ - سرود - مراسم صبحگاه - طرح‌هایی چون طرح مدارس قرآنی (دارالقرآن)، طرح کرامت و مهارت‌های زندگی (کریم‌زاده و دیگران، ۱۳۸۸) - تشکلات شورای دانش‌آموزی و... (شیوه نامه اجرایی شورای دانش‌آموزی، ۱۳۸۹)، بسیج دانش‌آموزی - گرامی‌داشت مناسبت‌ها و رویدادها. (بخشنامه‌ی آپ شماره‌ی ۱۸۱۳۵/۴ مورخ ۸۹/۱۲/۲۴ و ۱۵۶۲۴۳/۴۵ مورخ ۸۹/۶/۳۰)</p>
ایران	<p>انواع ورزش‌های فردی و گروهی و برگزاری مسابقات ورزشی درون مدرسه‌ای - منطقه‌ای و... (گست و مکری^۳، ۲۰۰۸)، (پایگاه^۴)، (پایگاه^۵) و (پایگاه^۶). - انواع باشگاه‌ها (باشگاه‌های مختلف یادگیری زبان، آداب و رسوم و فرهنگ، سخنرانی، حفاظت از محیط زیست، مبارزه با سوء مصرف مواد مخدر^۷، و (پایگاه^۸) - نشریه‌ی مدرسه^۶ - کتابخانه (پایگاه^۹) - اردوها و بازدیدهای علمی، آموزشی (پایگاه^{۱۰}) و (پایگاه^{۱۱}) - شورای دانش‌آموزی (پایگاه^{۱۲}) - آموزش مهارت‌های زندگی (پایگاه^{۱۳}) - پاس‌داشت رویدادها (کیوانفر، ۱۳۸۸).</p>

1. www.payame2.blogfa.com/post-115.aspx.1389
2. <http://ketab.Roshd.ir>
3. McRee dnd Guest
4. www.health.state.mn.us/phisiclactivity
5. www.gao.gov/cgi-bin/getrpt
6. www.frostigschool.org/activities
7. [http://nala.no/mmenul export/xhtmlin browser/172\(the usa school activities\)](http://nala.no/mmenul%20export/xhtmlin%20browser/172(the%20usa%20school%20activities))
8. www.cde.ca.gov/ls/he/at/narcononevaluation.asp
9. www.egusd.net/elkgrove/programs.html
10. www.afterschoolalliance.org/research.cfm
11. www.frostigschool.org/activities/2011
12. www.montgomeryschoolsmd.org/.../studentaffairs/pdf/.../yearjourney.pdf
13. <http://www.drspock.com>

انگلستان	<p>بازدیدها و سفرهای علمی مانند: بازدید از موزه‌ها، حیات وحش و گیاهان، مراکز زیست محیطی، نمایشگاه‌های هنری، ساختمان‌های تاریخی، پروژه‌های محلی، سفرهای داخل و خارج از کشور (به منظور تبادلات فرهنگی و زبانی) - اردوهای با زمینه‌های مطالعاتی گیاهان، جانوران، جغرافیا، زمین‌شناسی، دیدار از کلیسا^۱ و (دانیلا و موریس^۲، ۲۰۰۶) - ارائه انواع باشگاه‌ها از جمله فیلم، تئاتر، موسیقی، نمایش، باغبانی، نمایش‌نامه‌نویسی، مباحثه، کشاورزان جوان، فرهنگ و زبان ژاپنی، ایتالیایی، فرانسوی، تکلیف‌خانه، ماهیگیری، حرفه‌آموزی (پایگاه^۳)، (پایگاه^۴) و (پایگاه^۵)، انتشارات مدرسه، صبحانه، نگارش خلاق، حفاظت از محیط زیست (هوس^۶، ۲۰۰۸) - انواع ورزش‌های فردی و گروهی - کتابخانه - پروژه‌های خیریه^۷ - آموزش مذهبی (اش کرافت و پالیسیو^۸، ۲۰۰۳) - کارگاه هنرمندان کوچک^۹ - دانشگاه کودکان^{۱۰} و ...</p>
مالزی	<p>محتوا در قالب سه فعالیت: ورزش‌ها؛ باشگاه‌ها و انجمن‌ها، سازمان‌های یونیفرم پوش (قوانین مالزی، ۲۰۰۶)؛ انواع فعالیت‌های ورزشی (پایگاه^{۱۱}) - فعالیت باشگاه‌ها و انجمن‌ها شامل انجمن‌های زبان، انجمن علوم و ریاضی، محیط زیست و باغبانی، تئاتر، هنر، عکاسی، بحث و مناظره، موسیقی، تعاملات، مدل سازمان ملل متحد، انجمن دانش‌آموزی، انجمن خدمات، مدل سازمان ملل و (پایگاه^{۱۲}) - سازمان‌های یونیفرم‌پوش در قالب سازمان پیشاهنگی (قوانین مالزی، ۲۰۰۶)، سازمان هلال احمر، گروه آتش‌نشانی و پلیس نجات، گروه موسیقی، پلیس دانش‌آموزی، سازمان امداد و نجات (پایگاه^{۱۳}) - پروژه‌ها از جمله مدرسه بصیرت (مالاکلونتا و رانگاسامیب^{۱۴}، ۲۰۱۱)، آموزش میراث فرهنگی (سومین کارگاه آموزشی معلمان جنوب شرق آسیا، ۲۰۰۶)، کاشت درختان (پایگاه^{۱۵})، جشنواره هنر، پروژه رز</p>

1. www.education.gov.uk/publications/eOrderingDownload/DFE-RR088.pdf.2010
2. Donnell and Morris
3. arbourthornecommunityprimaryschool.co.uk
4. www.uk.edu
5. www.minsthorpe.co.uk
6. House
7. www.britams.nl/lower_junior_school_staff.htm
8. Ashcroft and Palacio
9. www.britishschoolofamsterdam.nl
10. www.plymouthparentpartnership.org.uk
- 11 - <http://www.pdfcarri.com>
- 12 - <http://www.schoolmalaysia.com>
- 16- <http://www.moe.gov.my>
- 14 - Malaklolunthua and Rengasamyb
15. www.scout.org

سبز، خدمت در خانه‌های سالمندان (پایگاه^۱) و... - مسابقات، آموزش قرآن، روزنامه نگاری خوشنویسی (پایگاه^۲) و (پایگاه^۳)، نمایشگاه (سومین کارگاه آموزشی معلم جنوب شرق آسیا، ۲۰۰۶) - بازدیدها و اردوها (ماتسام و فرقان^۴، ۲۰۱۰) - گرامیداشت رویدادهای مهم (پایگاه^۵).

۱. با دقت در جدول (۲) مشاهده می‌کنیم، محتوای ارائه شده در چهار کشور مورد مطالعه شباهت‌های بسیاری باهم دارند. چهار کشور در ارائه‌ی بازدیدها، اردوها و سفرها، نشریه‌دیواری، کتابخانه، شوراهای دانش‌آموزی، پیشاهنگی، نمایش، مسابقات، مراسم مذهبی باهم مشترک هستند و آنچه سبب تفاوت محتوا می‌شود میزان ارائه و توجه کشورها به این‌گونه فعالیت‌ها می‌باشد. به عنوان مثال آمریکا، آن‌چنان به ورزش و تشکیل تیم‌های ورزشی اهمیت می‌دهد که برنامه‌های ورزشی و مسابقات مربوط به آن‌ها به‌ویژه فوتبال و بسکتبال، رویدادهای مهمی برای دانش‌آموزان مدارس آن کشور محسوب می‌شود و برای مدارس بزرگ‌تر می‌تواند یک منبع بزرگ درآمد محسوب شود و در ایران، انجام مراسمات دینی جمعی و اجتماعی، اردوهای زیارتی، بیشتر مورد توجه قرار می‌گیرد.

۲. از مهم‌ترین بخش‌های فعالیت‌های فوق‌برنامه در سه کشور آمریکا، انگلستان و مالزی توجه به فعالیت‌های ورزشی می‌باشد. در ایران فعالیت‌های ورزشی در مقایسه با کشورهای یاد شده، در بخشی جدا تحت نظر معاونت تربیت بدنی سازمان‌دهی و ارائه می‌گردد.

۳. از نکات جالب در ارائه‌ی فعالیت‌های فوق‌برنامه در آمریکا، انگلستان و مالزی این است که این کشورها علاوه تدارک سفرهای آموزشی، علمی، تفریحی، فرهنگی و ... داخلی، برای دانش‌آموزان ابتدایی سفرهای خارج از کشور نیز در نظر می‌گیرند و با کشورهای دیگر به تبادل دانش‌آموز در تعطیلات می‌پردازند؛ در مدارس ابتدایی ایران، چنین امری مشاهده نمی‌شود.

۴. سه کشور آمریکا، انگلستان و مالزی بسیاری از فعالیت‌های فوق‌برنامه را، در قالب باشگاه‌ها و انجمن‌ها ارائه می‌کنند؛ در این سه کشور، طیف وسیعی از فعالیت‌ها در باشگاه‌ها و انجمن‌ها انجام می‌گیرد، در ایران، چندان اهمیتی به تشکیل باشگاه‌ها و انجمن‌ها در مدارس ابتدایی داده نشده است.

۵. در آمریکا، مهارت‌های زندگی بعد از کلاس درس آموزش داده می‌شود. در این کشور، اصولی چون پرورش تفکر اقتصادی- توانایی تصمیم‌گیری- توانایی حل مشکل- توانایی تفکر نقادانه- توانایی برقراری ارتباط مؤثر و... آموزش داده می‌شود؛ در ایران، مهارت زندگی، در کنار ساعات برنامه‌های درسی آموزش داده می‌شود. موضوعات آن به ویژه در مبحث مهارت‌های اجتماعی، همانند آمریکا می‌باشد، با این تفاوت که متناسب بودن این مفاهیم با آموزه‌ها و ارزش دینی در نظر گرفته شده است (کریم‌زاده و دیگران، ۱۳۸۴).

۶. در ایران، آمریکا و مالزی برای گرمی‌داشت رویدادهای مهم در مدرسه فعالیت‌هایی ارائه می‌شود.

۷. در ایران، مناسبت‌های مذهبی به صورت جشن‌ها و اعیاد مذهبی و ملی، گرامیداشت ایام شهادت و سوگواری بزرگان دین و انجام مراسم دینی ارائه می‌شود (مراجعه به جدول دو).

سؤال سوم: روش‌های اجرا در فعالیت‌های فوق‌برنامه دوره ابتدایی در ایران با کشورهای آمریکا، انگلستان و مالزی و چه شباهت‌ها و تفاوت‌هایی دارند؟

جدول ۳: هم‌جواری چگونگی اجرای فعالیت‌های فوق‌برنامه

کشور	چگونگی اجرای فعالیت‌های فوق برنامه
ایران	ابلاغ فعالیت‌های فوق برنامه از وزارتخانه به مدارس - شرکت داوطلبانه، اختیاری و بر اساس علائق- حضور الزامی در برخی برنامه‌های همگانی- اجرا به شکل گروهی و یا انفرادی- انجام بیشتر برنامه‌ها در داخل مدرسه و اجرای برنامه‌های معدودی در کانون‌های فرهنگی و تربیتی- زمان اجرای برنامه‌ها قبل از شروع کلاس‌ها یا در زنگ تفریح و یا از طریق کوتاه نمودن ساعات برنامه درسی - دانش‌آموزان اجراکنندگان اصلی- مربی یا معاون پرورشی هدایت‌کننده و هماهنگ کننده برنامه‌ها - نقش کم رنگ معلمان و سطح پایین مشارکت اولیا، اختصاص سرانه‌ی پرورشی به هر دانش‌آموز - پرداخت برخی هزینه‌ها توسط والدین» (تیمورنیا، ۱۳۹۰: ۱۹۰).
آمریکا	شرکت داوطلبانه، اختیاری و براساس علائق - برنامه‌ریزی و سازماندهی آزادانه‌ی فعالیت‌ها به وسیله مدارس (قوانین کالیفرنیا، ۲۰۱۱) - تنوع و تفاوت در اجرای هر یک از مدارس- هدایت و رهبری فعالیت‌ها به وسیله کارکنان و معلمان مدرسه - عدم تهدید (به خطر نینداختن) اهداف برنامه‌های

درسی و زمان آن‌ها (پایگاه^۱) و (استرنز و گلنی، ۲۰۱۰^۲) - اجرا در طول سال تحصیلی یا بر اساس فصول (پایگاه^۳) - شرکت بدون توجه به جنسیت، گروه قومی، نژاد، ملیت، مذهب، رنگ پوست، یا معلولیت روانی و جسمی^۴ - حمایت از دانش‌آموزانی که توان مالی پرداخت هزینه‌ها را ندارند (پایگاه^۵) - اجرا به شکل گروهی و انفرادی - نقش چشم‌گیر معلمان (پایگاه^۶) - زمان اجرا در در وقت نهار یا بعد از مدرسه و در تعطیلات آخر هفته (تیرنی و هالت، ۲۰۰۷) - محل اجرای فعالیت‌ها، بر اساس نوع برنامه در داخل مدرسه یا خارج از مدرسه با امکانات و تجهیزات مناسب - همکاری و حضور فعال والدین در زمان اجرا (پایگاه^۷)، توجه قابل توجهی به سرمایه‌گذاری در فعالیت‌های فوق برنامه (کروز^۸، ۲۰۱۰).

آمریکا

انجام فعالیت‌ها قبل از شروع کلاس‌های درس، زمان نهار و بعد از پایان کلاس‌های درس و روزهای تعطیل و آخر هفته (پایگاه^۹) - انجام در داخل یا خارج مدرسه (ویلکین^{۱۰}، ۲۰۰۸) - وجود امکانات و تجهیزات مناسب (آموزش و پرورش در انگلستان، ۲۰۱۱) و (پایگاه^{۱۱}) - رعایت دستورالعمل فعالیت‌های فوق برنامه مدرسه از سوی معلمان (پایگاه^{۱۲}) - آزادی مدارس در انتخاب و چگونگی اجرای فعالیت‌ها - همکاری سایر سازمان‌ها - تقسیم اختیارات اداره فعالیت فوق برنامه بین دولت مرکزی، مقامات آموزش و پرورش محلی و کادر آموزشی (غفاری، ۱۳۸۹) - شرکت داوطلبانه، اختیاری و براساس علائق - همکاری مستقیم خانواده‌ها (پایگاه^{۱۳}) - حضور فعال معلمان - به کارگیری مشاور فعالیت‌ها (پایگاه^{۱۴}) و (آموزش و پرورش در انگلستان، ۲۰۱۱) - تأمین هزینه‌های مالی توسط والدین - اختصاص یارانه به دانش‌آموزان محروم (پایگاه^{۱۵})، (پایگاه^{۱۶}) و (کارپنتر و پیترز^{۱۷}، ۲۰۱۰).

انگلستان

1. www.grav.k12.ca.us/district/board/Policies/BP6145.pdf. 1997
2. Stearns and Glennie
3. www.afterschoolalliance.org/research.cfm
4. www.bridgeton.k12.nj.us
5. www.schoollaw.com/html/pdf/195.pdf
6. www.health.state.mn.us/phisiclactivity
7. en.wikipedia.org/wiki/Education_in_the_United_States
8. Cross
9. arbourthornecommunityprimaryschool.co.uk
10. Wilkin
11. www.britams.nl/lower_junior_school_staff.htm
12. www.lapworthschool.co.uk
13. arbourthornecommunityprimaryschool.co.uk
14. www.vusd.k12.ca.us/.../BP%206145%20-%20Extracurricula.Policy
15. <http://arbourthornecommunityprimaryschool.co.uk>
16. www.education.gov.uk
17. Carpenter and Peters

الزام به شرکت در حداقل یک فعالیت - حق انتخاب دانش‌آموزان از سه گروه فعالیت‌ها بر اساس علایق و استعدادها خود- اجرا در زمان بعد از مدرسه یا در تعطیلات آخر هفته- حضور فعال معلمان- همکاری و حمایت والدین و سازمان‌ها (جامالیز و فاووزی، ۲۰۰۷) - نقش اثربخش مدیران در اجرا (گانی و سیراج^۱) (۲۰۱۱) - پرداخت هزینه‌ها از سوی دانش‌آموزان - حمایت مالی از دانش‌آموزان کم درآمد - مشارکت با مدارس دیگر یا خارج از کشور^۲ - ثبت کلیه فعالیت‌ها- اجرا در مدرسه یا خارج از مدرسه و امکانات و تجهیزات متناسب با فعالیت‌ها (جامالیز و فاووزی، ۲۰۰۷) (پایگاه^۳)، (پایگاه^۴) و (پایگاه^۵).

۱. در جدول (۳) مشاهده می‌کنیم دانش‌آموزان چهار کشور در اجرای برنامه‌ها به صورت فردی یا گروهی، انتخاب داوطلبانه و اختیاری و بر اساس علایق شرکت خواهند نمود، البته در کشور مالزی، حضور در یک فعالیت الزامی می‌باشد، اما دانش‌آموزان از سه دسته فعالیت‌ها، می‌توانند حداقل یک فعالیت را انتخاب نمایند.
۲. کشور مالزی در الزام نمودن دانش‌آموزان در حداقل یک فعالیت با سایر کشورها تفاوت دارد. در این کشور کلیه مراحل فعالیت‌ها ثبت و نگهداری خواهد شد.
۳. هر چهار کشور، مبالغی را به انجام فعالیت‌های فوق‌برنامه اختصاص می‌دهند. در سه کشور آمریکا (در بین ایالت‌ها در چگونگی اختصاص دادن بودجه به فعالیت‌ها اختلاف نظر وجود دارد^۶)، انگلستان و مالزی برای دانش‌آموزان کم درآمد یارانه‌ای در نظر گرفته می‌گیرند، در ایران نیز سرانه- ای بابت فعالیت‌های فوق‌برنامه به حساب مدارس واریز می‌گردد. والدین همه‌ی کشورهای منتخب مقادیری از هزینه‌ی فعالیت‌های فوق‌برنامه را پرداخت می‌نمایند.
۴. در سه کشور آمریکا، انگلستان و مالزی برنامه‌ها قبل از شروع کلاس‌های درس یا پس از پایان کلاس‌ها و زمان نهار یا در روزهای تعطیل و آخر هفته اجرا می‌شود، هم‌چنین انجام فعالیت‌ها در داخل یا خارج مدرسه، وجود امکانات و تجهیزات مناسب، رعایت دستورالعمل فعالیت‌های فوق- برنامه مدرسه از سوی معلمان، حضور فعال معلمان در اجرای برنامه‌ها مورد توجه قرار گرفته است؛ اما در ایران، زمان اجرای برنامه‌ها، قبل از شروع کلاس‌ها یا در زنگ تفریح و یا از طریق کوتاه نمودن ساعات برنامه درسی می‌باشد. مربی یا معاون پرورشی هدایت‌کننده و هماهنگ‌کننده

1. Ghan and Siraj

2. <http://www.moe.gov.my>

3. <http://www.epsomcollege.edu.my>

4. www.sriutama.edu.my/component/banners/click/13.2011

5. <http://www.schoolmalaysia.com>

6. www.schoollaw.com/html/pdf/195.pdf

برنامه‌ها است. به علاوه نقش کم رنگ معلمان، عدم امکانات و تجهیزات مناسب و اجرای اکثریت فعالیت‌ها در مدرسه، با این سه کشور تفاوت دارد.

۵. در ایران و مالزی، از وزارتخانه، فعالیت‌های فوق‌برنامه به مدارس ابلاغ می‌شود. در آمریکا و

انگلستان، فعالیت‌ها به وسیله‌ی مدارس انتخاب و سازمان‌دهی می‌شود.

۶. در آمریکا و انگلستان والدین در اجرای فعالیت‌ها حضور فعال دارند، در مالزی هم والدین

نقش تشویقی و حمایتی دارند، حضور والدین ایرانی در اجرای فعالیت‌های فوق‌برنامه چشم‌گیر نمی‌باشد.

۷. در انگلستان و مالزی، سازمان‌ها برای انجام فعالیت‌ها با مدارس همکاری می‌کنند؛ اما در

ایران، همکاری سازمان‌ها در سطح بسیار پایینی قرار دارد (مراجعه به جدول سه).

سؤال چهارم: میان ارزشیابی فعالیت‌های فوق‌برنامه دوره ابتدایی در ایران با کشورهای

آمریکا، انگلستان و مالزی چه شباهت‌ها و تفاوت‌هایی وجود دارد؟

جدول ۴: هم‌جواری ارزشیابی فعالیت‌های فوق برنامه

کشور	ارزشیابی فعالیت‌های فوق برنامه
آ.پ. ^۱	ارزشیابی به اشکال مختلف: ارزیابی از عمل کرد دانش‌آموزان، مربیان، برنامه (کریم‌زاده و دیگران، ۱۳۸۸). - ارزشیابی به صورت توصیفی، تهیه فرم‌های ارزشیابی تربیتی برای هر یک از دانش‌آموزان و توصیف رفتارهای مورد انتظار در طول سال تحصیلی و تکمیل آن توسط معلمان (فرم تربیتی مدارس، ۱۳۸۹). ارزشیابی از برخی فعالیت‌های دانش‌آموزان به شکل گزارش بازدید (بخشنامه اداره کل آ.پ. شهرستان‌های استان تهران، ۱۳۸۹)، تعیین نمرات برتر - ارزیابی عمل کرد شوراهای، عمل کرد کتابخانه آموزشگاه در پایان سال تحصیلی از طریق تکمیل فرم - ارزشیابی به منظور کشف نقاط ضعف و قوت برنامه‌ها، کشف استعدادها و خلاقیت‌ها، و تقدیر از مدارس فعال (وزارت آ.پ، ۱۳۸۹). - ارزشیابی از عمل کرد مدیران و مربیان پرورشی (کریم‌زاده و دیگران، ۱۳۸۸) و (پایگاه ^۱).
آ.پ. ^۱	تعلق نگرقتن نمره یا رتبه‌ای به فعالیت‌ها ارزش‌یابی از آموزش شهروندی، متداول‌ترین شکل ارزش‌یابی در این زمینه شامل آزمون‌های گروهی، پروژه‌های عملی فردی و گروهی، گزارش کار، مصاحبه و مشاهده الگوهای رفتاری دانش‌آموزان در موقعیت‌های مختلف، ایجاد فرصت‌های متنوع برای ارزیابی برون داده‌های یادگیری در محیط مدرسه و خارج از آن (دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۸۸) و (کیوانفر، ۱۳۸۸).

انگلستان	<p>-ارزشیابی مستمر از والدین، دانش‌آموزان و مسؤولان مدرسه به صورت نظرسنجی و بازدید از مدارس - ارزشیابی مستمر از مدارس خدمات جامع با توجه به میزان موفقیت مدارس در ارائه‌ی خدمات، میزان پاسخ‌گویی به نیازهای دانش‌آموزان، میزان دستیابی به اهداف، و نتایج برنامه (ویلکین، ۲۰۰۸)، (میلر^۱، ۲۰۰۷) و (پایگاه^۲).</p>
مالزی	<p>تعلق نمره به شرکت در فعالیت‌ها - ارزیابی به شکل مستمر از طریق ثبت فعالیت‌ها در همه مراحل - تهیه و تکمیل فرم ارزیابی و تعیین نمره- تهیه‌ی پوشه‌ی کار و گزارش عمل‌کرد. هر فعالیت از چهار جنبه مورد ارزیابی قرار می‌گیرد:- حضور و شرکت ۵۰٪ - موقعیت برگزاری ۱۰٪ - میزان درگیری ۲۰٪ - میزان موفقیت ۲۰٪ (پایگاه^۳) و (پایگاه^۴).</p>

۱. از اطلاعات جدول (۴) مشاهده می‌کنیم که ماهیت ارزشیابی فعالیت‌های فوق برنامه با

آن‌چه که در برنامه‌های درسی معمول و رایج است متفاوت می‌باشد. اساس فعالیت‌های فوق برنامه در ایران، آمریکا و انگلستان داوطلبانه و اختیاری بودن آن است، پس نمره‌ای یا رتبه‌ای به آن تعلق نمی‌گیرد، ارزشیابی توصیفی و بر اساس عمل‌کرد دانش‌آموزان می‌باشد. از آن‌جا که یکی از شرایط ورود دانش‌آموزان به دانشگاه‌ها در مالزی، شرکت و حضور در فعالیت فوق برنامه می‌باشد، بر اساس یک سری محاسبات، مانند، حضور و شرکت، موقعیت برگزاری، میزان درگیری دانش‌آموزان و میزان موفقیت نمره‌ای، به هر دانش‌آموز اختصاص داده می‌شود.

۲. در ایران، ارزشیابی بر اساس ملاک عمل‌کرد دانش‌آموزان انجام می‌گیرد، از شیوه‌های

تکمیل فرم‌های تربیتی (در واقع نوعی چک لیست می‌باشد و معلم به عنوان ارزیاب عمل می‌کند)، گزارش بازدید، تعیین نمرات برتر، به منظور ارزشیابی استفاده می‌شود. ارزشیابی از عمل‌کرد سازمان‌ها و تشکله‌ها، در پایان سال تحصیلی از طریق تکمیل فرم انجام می‌گیرد. از عمل‌کرد مربیان و مدیران مدارس نیز از طریق بازدید و ارسال گزارش کار، ارزیابی به عمل خواهد آمد.

۳. ارزشیابی در آمریکا، فعالیت محور و فرآیندی است که به منظور کارایی و اثربخشی مدارس

و مشارکت فعال دانش‌آموزان در فرآیند یاددهی - یادگیری انجام می‌پذیرد. در این کشور، ارزشیابی مستمر و بر اساس میزان مشارکت دانش‌آموزان در فعالیت‌های یادگیری، به صورت فردی

1. Miller

2. archive.niace.org.uk/research/family/Adding-Value.pdf

3. <http://www.djz.edu.my>

4. <http://www.moe.gov.my>

یا گروهی انجام می‌شود.

۴. ارزشیابی از فعالیت‌های انگلستان به طور مستمر، از والدین، دانش‌آموزان و مسؤولان مدرسه، به صورت نظرسنجی و بازدید از مدارس انجام می‌گیرد. هر ساله، میزان موفقیت فعالیت‌ها مورد ارزیابی قرار گرفته و در قالب گزارش ارائه می‌شود. در مدارس خدمات جامع، میزان موفقیت مدارس در ارائه‌ی خدمات، میزان پاسخ‌گویی به نیازهای دانش‌آموزان، دستیابی به اهداف و نتایج برنامه ارزشیابی می‌شود (مراجعه به جدول چهار).

در یک جمع‌بندی مختصر، تفاوت‌ها و شباهت‌های فعالیت‌های فوق‌برنامه چهار کشور مورد مطالعه در جداول (۵) و (۶) آمده است:

جدول ۵: شباهت‌های فعالیت‌های فوق‌برنامه چهار کشور مورد مطالعه

اهداف	محتوا	اجرا	ارزشیابی
کسب تجارب یادگیری - تربیت جسمی و روانی، اجتماعی و... - کشف استعدادهای فردی - رشد مهارت‌های فردی و گروهی - فراهم‌سازی محیطی امن، بانشاط و متنوع- ایجاد فرصت تعامل - حفظ و انتقال میراث فرهنگی - تقویت روحیه‌ی تعاون، نیکوکاری، نوع دوستی، کمک و تکریم دیگران- شناخت و آموزش فرهنگ، هنر، آداب، رسوم و سنن مطلوب جامعه - ایجاد رقابت سالم از طریق مسابقات.	بازدیدها- اردوها و سفرها- نشریه‌دیواری- کتابخانه- شوراهای دانش‌آموزی- پیشاهنگی- نمایش- مسابقات- مراسم مذهبی- رویدادها و...	شرکت به صورت فردی یا گروهی- انتخاب داوطلبانه و اختیاری و بر اساس علایق - پرداخت هزینه‌ها از سوی مدرسه و والدین	ارزشیابی مستمر، توصیفی و بر اساس عمل کرد دانش‌آموزان، تعلق نگرفتن نمره به دانش‌آموزان (به استثنای مالزی)

جدول ۶: تفاوت‌های فعالیت‌های فوق‌برنامه کشورهای مورد مطالعه

اهداف
ایران: تحکیم و تقویت بنیه‌ی اعتقادی، ایمانی و معرفت دینی - انتقال، تحکیم و تقویت مفاهیم ارزشی انقلاب - کسب و رشد فضایل اخلاقی و کمالات انسانی بر اساس تعالیم عالیه اسلام ناب محمدی(ص) - ایجاد علاقه و ایمان به فرهنگ خودی- شناخت و آموزش فرهنگ، هنر، آداب، رسوم و سنن مطلوب جامعه اسلامی - تلاش برای توسعه و پیشرفت میراث فرهنگی و پرورش روحیه‌ی حفظ و انتقال مطلوب آن. آمریکا: کسب تجارب دست اول - آموزش شهروندی - پرورش شهروندان جهانی - پرورش نسلی آگاه به مسائل جهان، آماده‌سازی دانش‌آموزان برای برقراری ارتباط فرهنگی و زبانی با

<p>اهداف</p>	<p>سایر مناطق جهان- درک ارزش سنت‌های فرهنگی، ادبی، تاریخی خود و دیگران - آشنایی با فرهنگ‌های مختلف - کسب مهارت‌های برخورد با مسائل زیست محیطی کره زمین به عنوان رهبران آینده (جهان)- یادگیری چگونگی جلوگیری از رفتارهای مخاطره‌آمیز و پیشگیری از مواد مخدر.</p> <p>انگلستان: کمک به تبدیل شدن دانش‌آموزان به افرادی انعطاف‌پذیر و یادگیرندگانی خودمختار- رشد سلامت جسمی، عاطفی - احترام به احساسات، عقاید و ایده‌های دیگران و رشد توجه به منافع و عقاید مشترک با وجود ارزش‌های متفاوت - توسعه ارتباط مدرسه با والدین- آشنایی با مذاهب، آداب و رسوم و فرهنگ ملل مختلف از طریق یادگیری زبان- دستیابی به یک جامعه منسجم- دستیابی برابر همه افراد به خدمات جامعه.</p> <p>مالزی: گسترش تجارب- انعطاف‌پذیری در یادگیری - پرورش شهروند جهانی متعادل و فعال - ایجاد فرصت‌هایی برابر برای همه - ایجاد آمادگی برای رقابت و همکاری در بازارهای ملی و بین‌المللی - یادگیری تعامل با جنس مخالف- آموزش حفاظت از محیط زیست و پرورش احساس مسئولیت و تعهد در برابر محیط زیست. - آگاه شدن از سنت‌های اجتماعی، فرهنگی و مذهبی یکدیگر و تشویق همزیستی و همبستگی نژادی در میان دانش‌آموزان.</p>
<p>محتوا</p>	<p>ایران: مراسم دینی، جشنواره‌های هنری، تشکیل نمایشگاه‌ها، سرود همگانی، بسیج دانش-آموزی.</p> <p>آمریکا: انواع ورزش‌های فردی و گروهی، انواع باشگاه‌ها، موسیقی، تلفیق آموزش شهروندی.</p> <p>انگلستان: سفرهای خارجی، انواع باشگاه‌ها.</p> <p>مالزی: فعالیت‌های ورزشی، انواع باشگاه‌ها.</p>
<p>روش اجرا</p>	<p>ایران: ابلاغ فعالیت‌های فوق‌برنامه از وزارتخانه به مدارس - انجام بیشتر برنامه‌ها در داخل مدرسه و اجرای برنامه‌های محدودی در کانون‌های فرهنگی و تربیتی- زمان اجرای برنامه‌ها قبل از شروع کلاس‌ها یا در زنگ تفریح و یا از طریق کوتاه نمودن ساعات برنامه درسی - مربی یا معاون پرورشی هدایت‌کننده و هماهنگ‌کننده برنامه‌ها - نقش کم رنگ معلمان و سطح پایین مشارکت اولیاء.</p> <p>آمریکا: برنامه‌ریزی فعالیت‌ها به وسیله مدارس - تنظیم و سازماندهی آزادانه و اختیاری فعالیت‌ها توسط مدارس - تنوع و تفاوت در اجرای هر یک از مدارس- هدایت و رهبری فعالیت‌ها به وسیله کارکنان و معلمان مدرسه- نقش چشم‌گیر معلمان - زمان اجرا در وقت نهار یا بعد از مدرسه - محل اجرای فعالیت‌ها بر اساس نوع برنامه در داخل مدرسه یا خارج از مدرسه با امکانات و تجهیزات مناسب - همکاری و حضور فعال والدین در زمان اجرا.</p> <p>انگلستان: انجام فعالیت‌ها قبل از شروع کلاس‌های درس، زمان نهار و بعد از پایان کلاس‌های درس و روزهای تعطیل و آخر هفته- انجام فعالیت‌ها در داخل یا خارج مدرسه - وجود امکانات و تجهیزات مناسب - رعایت دستورالعمل فعالیت‌های فوق برنامه مدرسه از سوی</p>

روش اجرا	<p>معلمان- آزادی مدارس در انتخاب و چگونگی اجرای فعالیت‌ها- همکاری مستقیم خانواده‌ها- حضور فعال معلمان- همکاری سایر سازمان‌ها.</p> <p>مالزی: الزام شرکت دانش‌آموزان حداقل در یک فعالیت - اجرای فعالیت‌ها در زمان بعداز مدرسه یا در تعطیلات آخر هفته- نقش اثربخش مدیران در اجرا- حضور فعال معلمان- همکاری و حمایت والدین و سازمان‌ها- مشارکت با مدارس دیگر یا خارج از کشور- ثبت کلیه فعالیت‌ها- اجرای فعالیت‌ها در مدرسه یا خارج از مدرسه، تجهیزات و امکانات مناسب.</p>
ارزشیابی	<p>ایران: تکمیل فرم‌های تربیتی، ارزشیابی از عملکرد سازمان‌ها و تشکل‌ها در پایان سال تحصیلی از طریق تکمیل فرم، ارزشیابی از کار مربیان و مدیران مدارس.</p> <p>آمریکا: ارزشیابی مستمر و فعالیت محور، ارزشیابی بر اساس میزان مشارکت دانش‌آموزان.</p> <p>انگلستان: ارزشیابی از والدین، دانش‌آموزان و مسئولان مدرسه به صورت نظرسنجی و بازدید از مدارس انجام، ارزشیابی از برنامه‌ها از طریق میزان پاسخگویی به نیازهای دانش‌آموزان، میزان دستیابی به اهداف و نتایج برنامه.</p> <p>مالزی: بر اساس یکسری محاسبات مانند حضور و شرکت، موقعیت برگزاری، میزان درگیری و میزان موفقیت نمره به هر دانش‌آموز اختصاص داده می‌شود.</p>

بحث و نتیجه گیری

از نظر اهداف: اهداف نهایی و عالی تربیت در اسلام، هدایت و رشد، طهارت و حیات طیبه، تقوا، قرب و رضوان و عبادت و عبودیت می‌باشد (باقری، ۱۳۸۶، ص ۷۶). جهت دستیابی به این اهداف در ایران، از فعالیت‌های فوق برنامه بیشترین استفاده می‌شود و به همین جهت فعالیت‌های فوق برنامه، جنبه‌ی مذهبی به خود گرفته است. موسوی (۱۳۸۸) و کیوانفر (۱۳۸۹) نیز در پژوهش خود به این نتیجه دست یافته‌اند.

- در ایران، بسیاری از اهداف فعالیت‌های فوق برنامه، کلی و بر حیطه‌های نگرشی تأکید دارند. هم‌چنین اهداف، از شفافیت و وضوح کافی برخوردار نیستند و این امر موجب سردرگمی متولیان و اجراکنندگان فعالیت‌های فوق برنامه در کشور ما شده است. در حالی که در سایر کشورهای مورد مطالعه به ویژه آمریکا، اهداف بسیار روشن و مشخص هستند و دقیقاً با تفکرات طبیعت‌گرایی و تجربه‌گرایی که بر نظام آموزش و پرورش این کشور حاکم است، منطبق و قابل اجرا می‌باشد^۱.

۱- از مبانی فکری که بر فعالیت‌های فوق برنامه کشور آمریکا حاکم است طبیعت‌گرایی است. سعی بر آن است که بین کودک و طبیعت سازگاری ایجاد شود و یادگیرندگان بر اساس تجارب شخصی خود دانش، می‌سازند. یکی دیگر از مبانی فکری مؤثر بر جامعه آمریکا و در نتیجه بر نظام آموزشی نظریه‌ی تجربه‌گرایان است. این تفکر نتیجه اعمال را در نظر دارد و بیشتر تأکید بر درونی کردن انضباط دارد (اسمیت، ۱۳۷۷، ص ۲۵۷).

دیگر این‌که، بسیاری از اهداف فعالیت فوق‌برنامه، پاسخ‌گوی نیازهای امروز و فردای دانش‌آموزان نیست (نور، ۱۳۸۶)، بهتر آن است با توجه به تحولات و مقتضیات عصر جدید اهداف نو تبیین شود. - در ایران، بیش‌تر تأکید بر اشتراکات فرهنگی بیش‌تر است و تلاش شده که از طریق همین اشتراکات، به وحدت ملی دست یافت، بنابراین به اهدافی که ناظر بر تفاوت‌های فرهنگی، زبانی، مذهبی محلی و منطقه‌ای می‌باشد کمتر توجه شده است. کشور ما به لحاظ برخورداری از تنوع زبانی، فرهنگی، اقلیتی و مذهبی نیازمند توجه ویژه، به این فرهنگ‌ها بوده و فعالیت‌های فوق‌برنامه بستر بسیار مناسبی است که پاسخ‌گوی گوناگونی فرهنگ‌ها در کشور باشد و دانش‌آموزان را با آداب و رسوم و فرهنگ‌های مختلف موجود در کشور و سایر کشورها آشنا سازد. در سایر کشورهای مورد مطالعه، به آموزش فرهنگ‌ها و آداب و رسوم اقوام و ملت‌های دیگر توجه می‌کنند. به عنوان نمونه کشور مالزی از طریق آشنایی و همزیستی مسالمت‌آمیز با نژادها و فرهنگ‌های مختلف در پی دست‌یابی به یک جامعه منسجم است و تا حدودی نیز به این مهم دست یافته است.

- از اهدافی که در فعالیت‌های فوق‌برنامه ایران کمتر مورد توجه قرار گرفته است، یادگیری مادام‌العمر، کسب مهارت‌های برخورد با مسایل زیست‌محیطی کره زمین و پرورش احساس مسئولیت و تعهد در برابر محیط زیست، پرورش شهروند جهانی، پرورش نسلی آگاه به مسایل جهان، آمادگی برای رقابت و همکاری در بازارهای ملی و بین‌المللی می‌باشد. در عصری که کودکان ما در آن زندگی خواهند نمود هر یک از اهداف بالا می‌تواند در پرورش آنان نقش حیاتی داشته باشد، و توجه نکردن به آن‌ها خسارات جبران‌ناپذیری برای کودکان و اجتماع به بار خواهد آورد. یافته‌های پژوهش کیوانفر (۱۳۸۹) نشان می‌دهد، «در فعالیت‌های فوق‌برنامه ایران، به اهداف بین‌المللی مثل اجتناب از سلاح‌های کشتار جمعی، پرداختن به مفاهیمی چون صلح و دوستی، حفظ محیط زیست و توجه به پیشگیری از بیماری‌های ایدز و اعتیاد و... کمتر پرداخته شده است».

- از چالش‌های قرن حاضر، مسأله‌ی محیط زیست، تخریب بی‌رویه‌ی منابع طبیعی و زیستگاه‌های حیوانات می‌باشد. این مسأله نه تنها باید در محتوای برنامه‌های درسی گنجانده شود، باید در بطن زندگی واقعی دانش‌آموزان آورده شود. دانش‌آموزان، زمانی صرفه‌جویی و استفاده‌ی صحیح از منابع انرژی، حفاظت از محیط زیست، حیوانات، جنگل‌ها و دریاها را خواهند آموخت و حس احترام به محیط زیست، زمانی در آنان درونی خواهد شد که به صورت واقعی و مستقیم آن‌ها را مشاهده و تجربه نمایند و این مهم باید در اهداف فعالیت‌های فوق‌برنامه ایران، بیشتر مورد توجه

قرار گیرد.

- در دهکده‌ی جهانی امروز، دانش‌آموزان ایرانی، نیاز به شناخت و آگاهی هر چه بیشتر از مسایل و مشکلات جهانی دارند، اگر می‌خواهیم به اهداف چشم انداز بیست ساله دست یابیم و ایران اسلامی را در شمار کشورهای پیشرفته ببینیم، می‌باید؛ آمادگی برای رقابت و همکاری در بازارهای ملی و بین‌المللی را در نسل آینده، ایجاد نماییم. استعمار ستیزی، انتقال، تحکیم و تقویت مفاهیم ارزشی انقلاب که از اهداف مهم و برجسته‌ی فعالیت‌های فوق‌برنامه ایران می‌باشد؛ زمانی اثربخش خواهد بود که کودکان ما به مسایل جهانی اشراف و آگاهی داشته باشند.

از نظر محتوا: چهار کشور، در ارائه‌ی بازدیدها، اردوها و سفرها، نشریه دیواری، کتابخانه، شوراها، دانش‌آموزی، پیشاهنگی، نمایش، مسابقات، مراسم مذهبی باهم مشترک هستند؛ آنچه سبب تفاوت محتوای فعالیت‌ها می‌شود، میزان ارائه و توجه کشورها به این گونه فعالیت‌ها می‌باشد.

- سه کشور آمریکا، انگلستان و مالزی، بسیاری از فعالیت‌های فوق‌برنامه را، در قالب باشگاه‌ها و انجمن‌ها ارائه می‌کنند؛ وجود باشگاه‌های متنوع در این کشورها، سبب گردیده این کشورها از تنوع بیشتری در فعالیت‌های فوق‌برنامه‌ی برخوردار باشند. متأسفانه در کشور ایران، چندان اهمیتی به تشکیل باشگاه‌ها و انجمن‌ها در مدارس ابتدایی داده نشده است، به همین جهت بسیاری از فعالیت‌ها مانند ورزش‌ها، حفاظت از محیط زیست، موسیقی، زبان، حرفه‌آموزی، بحث و مناظره و ... در مدارس به دلیل عدم توجه به تشکیل انجمن‌ها ضایع می‌گردد. با دقت در کارکرد باشگاه‌ها و انجمن‌ها در این کشورها، مشاهده نمودیم که می‌توان در قالب باشگاه، هر فعالیتی که دانش‌آموزان بدان علاقه نشان می‌دهند و مورد نیاز جامعه و کودکان است، تشکیل داد و آنان به همراه معلم یا فردی که در یک زمینه‌ی خاص تخصص دارد به فعالیت پردازند. فعالیت در باشگاه‌ها بروز استعدادها، همکاری در کارهای گروهی، رهبری و مسئولیت‌پذیری و... در دانش‌آموزان را به دنبال خواهد داشت. چنانچه ماهونی^۱ (۲۰۰۰) معتقد است که «تمایل فرد به فعالیت در باشگاه‌ها، موجب دریافت حمایت از سوی گروه هم‌سالان و دست‌یابی به تفکر انتقادی می‌شود» (به نقل از گیلمن، ۲۰۰۴: ۱۰۸).

- از آن‌جا که تنظیم و سازمان‌دهی فعالیت‌ها در برخی کشورها توسط مدارس به صورت اختیاری انجام می‌شود، بنابراین از تنوع و آزادی عمل بیشتری برخوردارند، در ایران، مدارس در

انتخاب نوع فعالیت‌ها، در نتیجه خلاقیت و تنوع در فعالیت‌ها محدود می‌باشند.

- خوشبختانه در ایران، مناسبت‌های مذهبی به صورت جشن‌ها و اعیاد مذهبی و ملی، گرامی داشت ایام شهادت و سوگواری بزرگان دین و انجام مراسم دینی به صورت کاملاً متفاوت و ویژه ارائه می‌شود. برنامه‌هایی که در مدارس ایران برگزار می‌گردد مانند، نماز جماعت، آموزش قرآن و برگزاری مسابقات قرآن، عزاداری برای شهادت ائمه اطهار جنبه مذهبی دارد و مطابق با دین مبین اسلام است و در اسلام به آن سفارش فراوان شده است؛ اما باید توجه داشت هر فعالیتی که در رابطه با مسائل دینی ارائه می‌گردد متناسب با سن و درک دانش‌آموزان باشد، دل‌بستگی و علاقه‌ی آنان را به مبانی دینی بیشتر سازد، و آن‌چنان متنوع باشد که آنان را شیفته و علاقه‌مند به مسائل و اعتقادات دینی سازد.

رفتارهای مذهبی جمعی مانند، برگزاری نماز جماعت، تربیت گروه سرودهای مذهبی و مشارکت دادن کودک در آن، خود از مسایل مورد علاقه کودک است. دکلمه، نمایش، عبادت‌های جمعی، آوازهای مذهبی به صورت گروهی در تربیت مذهبی کودکان بسیار مؤثر است و موجباتی را برای رشد مذهبی، صفا و اخلاص فراهم می‌آورد.^۱ جعفری (۱۳۹۰) در پژوهش خود، به این نتیجه دست یافت که مناسبت‌های دینی و ملی، در تربیت شهروندی دانش‌آموزان مؤثر است.

از نظر شیوه‌های اجرا: از مبانی فعالیت‌های فوق‌برنامه این است که این‌گونه فعالیت‌ها، باید پایه‌های خود را در برنامه‌های درسی بنا نهد، به ایجاد انگیزه برای یادگیری بهتر کمک نماید و به زمان برنامه‌های درسی آسیب وارد نسازد. در ایران، به دلیل عدم امکان حضور دانش‌آموزان در ساعات بعداز مدرسه، این فعالیت‌ها در زمانی که برای برنامه‌های درسی در نظر گرفته شده است، اجرا می‌گردد و این مسأله موجب می‌شود که نتایج مطلوب از فعالیت‌های فوق‌برنامه گرفته نشود و در برخی موارد به زیان برنامه‌های درسی و تمایل نداشتن معلمان به همکاری با مربی پرورشی نیز منجر گردد. کیوانفر (۱۳۸۹) نیز در پژوهش خود به این نکته دست یافت که در ایران به برنامه‌های درسی بیشتر از فعالیت‌های فوق برنامه توجه می‌شود. در سایر کشورهای مورد مطالعه، زمان تخصیص یافته به این‌گونه فعالیت‌ها، محدود نیست و از انعطاف‌پذیری برخوردار است و می‌تواند ساعت‌ها به طول بیانجامد.

- در کشورهای مورد مطالعه به‌ویژه آمریکا و انگلستان، فضاهای مدارس طوری ساخته و

1. <http://psychology.harferooz.com/thread1236.html>

تجهیز می‌شوند که علاوه بر این که پاسخ‌گوی نیاز برنامه‌های درسی می‌باشد، اجرای فعالیت‌های فوق‌برنامه نیز به راحتی در آن امکان‌پذیر می‌باشد، مانند: پیش‌بینی اتاق‌های موسیقی و نمایش، فضاهای ورزشی و کتابخانه، سالن‌های غذاخوری و ... متأسفانه در ایران به ویژه مدارس ابتدایی تنها فضاهای آموزشی تعبیه شده و فضاهایی متناسب با انجام فعالیت‌های فوق‌برنامه در نظر گرفته نشده است، بنابراین بسیاری از فعالیت‌ها در حیات یا نمازخانه‌ی آموزشگاه اجرا خواهد شد. کمبود امکانات و عدم تجهیزات مناسب سبب می‌گردد، مسؤولان مدرسه قادر به ارائه‌ی بسیاری از فعالیت‌های فوق‌برنامه به دانش‌آموزان نباشند.

- در آمریکا و انگلستان، علاوه بر معلمان که هدایت کنندگان اصلی فعالیت‌ها هستند، کارکنانی جهت امور اجرایی و هماهنگی فعالیت‌ها با باشگاه‌ها و سازمان‌ها ایفای نقش می‌کنند (استرنز و گلنی، ۲۰۱۰). و در ایران یک مربی آموزش دیده در مدارس، به عنوان مربی پرورشی اختصاص یافته که دارای تخصص ویژه در زمینه‌ی فعالیت‌های فوق‌برنامه می‌باشد، این مسأله به رغم مزایای بی‌شماری که داشته، موجب شده تا معلمان کمتر به انجام فعالیت فوق‌برنامه تمایل داشته باشند. هم‌چنان که در سایر کشورها، معلم نقش اصلی در فعالیت‌های فوق‌برنامه دارد در ایران هم می‌توان با آموزش به معلمان برای اجرای فعالیت‌های فوق‌برنامه، گشایشی اساسی در اقدام خلاقانه معلمان برای تدارک این‌گونه فعالیت‌ها پدید آورد.

از نظر ارزشیابی: با توجه به این‌که فعالیت‌های فوق‌برنامه و مکمل نتیجه‌گرا نیستند و پاسخ آن‌ها از قبل مشخص نیست و دانش‌آموزان در تلاش برای انجام آن‌ها ممکن است به نتایج متفاوت و غیرمنتظره‌ای برسند، بنابراین در ارزشیابی این فعالیت‌ها نمی‌توان در جست‌وجوی پاسخ این سؤال بود که دانش‌آموزان چه آموخته‌اند؟ این فعالیت‌ها فرآیند محور هستند و فرصتی را فراهم می‌کنند تا دانش‌آموز در برخورد با مسأله، تمامی ظرفیت خود را به کارگیرد. چگونگی شرکت در این فعالیت‌ها و درجه‌کوشی که دانش‌آموز در به کارگیری حداکثر ظرفیت خود به عمل می‌آورد شاخص‌های اصلی عملکرد در این نوع فعالیت‌هاست (فضلی‌خانی، ۱۳۸۲). در ایران معمولاً از چهار نوع ارزشیابی (فردی، گروهی، کلاسی و ارزشیابی از معلم) به تناسب فعالیت‌ها به صورت مستمر و پایانی استفاده می‌شود. با ارزشیابی صحیح از فعالیت‌های فوق‌برنامه، می‌توان نقاط قوت و ضعف این فعالیت‌ها را بیشتر شناخت و در جهت اصلاح صحیح آن گام برداشت.

ارائه‌ی پیشنهادها

بر اساس یافته‌های پژوهش، در جهت بهبود نظام آموزشی کشور به ویژه فعالیت‌های فوق-برنامه از نظر اهداف، محتوا، شیوه‌های اجرا و ارزشیابی پیشنهادهایی ارائه شده است. امید آن‌که مسؤولان، دست‌اندرکاران و صاحب‌نظران تعلیم و تربیت را یاری نماید تا در تحقق اهداف عالی‌ه‌ی کشور گام‌های مؤثری بردارند.

۱- تعدیل اهداف فعالیت‌های فوق‌برنامه در قرن ۲۱: در جهانی که هر لحظه در حال تغییر است، باید فعالیت‌های فوق‌برنامه دانش‌آموزان را آماده‌ی زندگی در جهان متغیر سازد. پس از طریق تعدیل در برخی اهداف فوق‌برنامه و تبدیل دانش‌آموزان به یادگیرندگانی همیشگی، این مهم تحقق می‌یابد. در اهداف فعالیت فوق‌برنامه اهدافی چون آشنایی با مذاهب و فرهنگ‌های گوناگون محلی، منطقه‌ای و جهانی، درک ارزش‌های سنت‌های فرهنگی، مذهبی، نژادی خود و دیگران و افزایش تحمل و سعه‌صدر در مقابل فرهنگ‌های دیگر، یادگیری حرفه‌های مختلف، کسب مهارت‌های برخورد با مسایل زیست محیطی کره زمین و پرورش احساس مسؤولیت و تعهد در برابر محیط زیست، پرورش شهروند جهانی، پرورش نسلی آگاه به مسایل جهان و آمادگی برای رقابت و همکاری در بازارهای ملی و بین‌المللی در نظر گرفته شود.

۲- تشکیل تیم‌های ورزشی در مدارس و برگزاری مسابقات ورزشی در داخل مدرسه و با سایر مدارس هم‌جوار، حمایت از دانش‌آموزان مستعد در رشته‌های ورزشی، و کمک به آنان تا در عرصه‌های ملی و بین‌المللی به موفقیت دست‌یابند.

۳- ایجاد باشگاه‌های متنوع، مانند، آشنایی با فرهنگ‌ها، زبان، تئاتر، موسیقی، محیط زیست و ... در مدارس با توجه به نیاز محلی و منطقه‌ای دانش‌آموزان.

۴- آشتی دانش‌آموزان با طبیعت و ایجاد حس احترام به طبیعت و حفظ منابع کره‌ی زمین، اهمیت صرفه‌جویی و مصرف بهینه در منابع خدادادی از طریق برنامه‌های فوق‌برنامه.

۶- فراهم سازی همکاری سازمان‌ها با آموزش و پرورش، از جمله: همکاری سازمان جهانگردی و ایران گردی از طریق سامان‌دهی اردوها و بازدیدهای دانش‌آموزان، رایزنی با مدارس کشورهای خارجی و ایجاد امکانات برای حضور دانش‌آموزان خارجی (از این طریق دانش‌آموزان کشورها با دیدار از زیبایی‌های طبیعی ایران و آشنایی با اقوام ایرانی، هریک پس از بازگشت سفیران فرهنگی ایران محسوب خواهند شد. علاوه بر این می‌توان به صنعت گردشگری ایران کمک نمود).

۷- با افزایش ساعات مدرسه و یک نوبته کردن مدارس و انجام فعالیت‌های فوق‌برنامه در بعد از ظهر و یا روزهای تعطیل پنج‌شنبه و جمعه از آسیب به زمان برنامه‌های درسی کاسته خواهد شد و زمان بیشتری برای انجام فعالیت‌های فوق‌برنامه در اختیار دانش‌آموزان و مسؤولان مدرسه، گذاشته خواهد شد.

۸- تمرکز مدارس در یک منطقه و گردآوری همه‌ی امکانات و تجهیزات در یک مکان مشخص همانند دانشگاه‌ها و مجتمع‌های فرهنگی- هنری؛ از این طریق دسترسی آسان و برابر همه‌ی دانش‌آموزان به امکانات میسر خواهد شد و در بسیاری هزینه‌ها صرفه‌جویی خواهد شد. هم‌چنین می‌توان فعالیت‌های متنوع‌تری را ارائه نمود.

۹- تجهیز مدارس به امکانات و فضاهایی برای اجرای فعالیت‌های مختلف فوق برنامه؛ بهتر آن است که معاونت پرورشی با نشست‌هایی با مسؤولان سازمان نوسازی و تجهیزات مدارس اهمیت فضاهایی جهت انجام فعالیت‌های فوق‌برنامه را به ایشان در میان بگذارد.

۱۰- با نظرسنجی مستمر از دانش‌آموزان، مربیان، مدیران و اولیا در رابطه با کیفیت فعالیت‌های فوق‌برنامه در طول سال تحصیلی و پایان سال به علایق به روز دانش‌آموزان و نیازهای آنان توجه شود.

۱۱- ارزشیابی از فعالیت‌های فوق‌برنامه مبتنی بر خودارزیابی دانش‌آموزان باشد و دانش‌آموزان را به مهارت خودارزیابی بیشتر یاری نماید.

منابع

الف. فارسی

۱. احمدوند، محمد علی. مهجور، سیامک رضا (۱۳۸۹). **آشنایی با فعالیت‌های تربیتی و اجتماعی**. تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور.
۲. احمدی، حسین. شکوهی، مرتضی. سیاه پشت، مهرداد (۱۳۸۴). **راهنمای طراحی و اجرای فعالیت‌های مکمل و فوق برنامه در ابتدایی**. تهران: انتشارات آزمون نوین، چاپ اول.
۳. اداره کل امور فرهنگی و هنری (۱۳۸۰). **نقش مهر، رهنمود برگزاری مسابقات و جشنواره‌های فرهنگی و هنری دانش‌آموزان**.
۴. اداره کل آ.پ شهرستان‌های استان تهران (۱۳۸۹). **ترنم آغازین**. تهران: انتشارات مهر.

۵. اسمیت، فیلیپ جی (۱۳۷۷). **فلسفه آموزش و پرورش**. ترجمه سعید بهشتی، انتشارات آستان قدس رضوی.
۶. بخشنامه اداره کل آ.پ شهرستان‌های استان تهران، شماره ۱۸۱۳۵/۴، تاریخ ۱۳۸۹/۱۲/۲۴، اردو.
۷. بخشنامه اداره کل آ.پ شهرستان‌های استان تهران، بخشنامه شماره: ۱۶۴۷۶۴/۴۴ مورخ ۱۳۸۹/۷/۱۷، جشنواره مراسم آغازین.
۸. بخشنامه اداره کل آموزش و پرورش شهرستان‌های استان تهران، بخشنامه شماره ۱۶۵۲۶۷/۴۴ مورخ ۱۳۸۹/۷/۱۸، سرود همگانی
۹. بخشنامه شورای هماهنگی و پشتیبانی بسیج دانش آموزی، شماره: ۸/۲۲/۱۴/۴۵۷ مورخ ۸۸/۱۱/۲، تهران: ستاد اجرایی بسیج دانش آموزی (راهیان نور)
۱۰. بخشنامه وزارت آ.پ، اداره کل آ.پ شهرستان‌های استان تهران، شماره ۱۵۶۲۴۳/۴۵ مورخ ۱۳۸۹/۶/۳۰.
۱۱. براتی، علی. زندگی، پرورش (۱۳۷۹). **بررسی تاثیر فعالیت‌های فوق برنامه بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان**. شورای تحقیقات اداره کل آ.پ شهر تهران، طرح پژوهشی.
۱۲. پیری، موسی (۱۳۹۰). برنامه ریزی درسی مدرسه- محور راهبردی برای تمرکز زدایی از نظام برنامه ریزی درسی. **مجله پژوهش‌های برنامه درسی**، انجمن مطالعات برنامه درسی ایران، دوره اول، شماره اول بهار و تابستان ۱۳۹۰.
۱۳. ترنیک، مرتضی. (۱۳۸۸). نقش برنامه‌های درسی و فعالیت‌های فوق برنامه در تبیین تربیت دینی از دیدگاه معلمان و مربیان پرورشی شهر قوچان سال ۱۳۸۸-۱۳۸۷. **پایان‌نامه کارشناسی ارشد**، دانشگاه علامه طباطبایی.
۱۴. تیمورنیا، مهین (۱۳۹۰). بررسی تطبیقی فعالیت‌های فوق برنامه دوره ابتدایی در ایران با کشورهای آمریکا، انگلستان و مالزی به منظور ارائه راهکارهای مناسب برای بهبود نظام آموزشی ایران. **پایان‌نامه کارشناسی ارشد**، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی.
۱۵. جعفری، مهدی (۱۳۹۰). بررسی میزان توجه به تربیت شهروندی در برنامه درسی پنهان دوره‌ی ابتدایی از دیدگاه معلمان شهر بیرجند. **پایان‌نامه ارشد برنامه ریزی درسی**، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی.

۱۶. حاجی‌آقالو، عباس. آقازاده، محرم و دیگران (۱۳۸۳). **راهنمای تهیه فعالیت‌های مکمل و فوق برنامه**. تهران: انتشارات مؤسسه فرهنگی منادی تربیت.
۱۷. حسنی، محمد (۱۳۸۱). **بررسی تطبیقی و مقایسه‌ای فعالیت فوق برنامه در چند کشور جهان**. تهران: معاونت پرورشی وزارت آ.پ.
۱۸. دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی (۱۳۸۸)، **نظام‌های آموزشی کشورهای جهان** ۱.
۱۹. زاهدی، مرتضی (۱۳۷۵). **فلسفه تربیت و فعالیت‌های تربیتی**. تهران: مؤسسه انتشارات آوای نور.
۲۰. ستایش، حسن (۱۳۸۵). **امور تربیتی چرا حذف چرا احیاء؟! دفتر برنامه ریزی و تالیف کتب درسی؛ وزارت آموزش و پرورش سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی**.
۲۱. سیلور، جی. گالن. الکساندر، ویلیام ام (۱۳۸۰). **برنامه‌ریزی درسی برای تدریس و یادگیری بهتر**. ترجمه‌ی غلامرضا خوی‌نژاد، مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی، چاپ ششم.
۲۲. ضیایی‌چمگرانی، مرتضی علی (۱۳۸۵). **بررسی مدیریت و کیفیت کلاس‌های مکمل و فوق برنامه مدارس دوره راهنمایی استان اصفهان در سال تحصیلی ۸۵-۸۴**. طرح پژوهشی، شورای تحقیقات سازمان آموزش و پرورش استان اصفهان.
۲۳. غفاری، راضیه (۱۳۸۹). **بررسی و مقایسه استانداردهای فضاهای آموزشی مدارس ابتدایی ایران، انگلستان و آلمان**. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه علامه طباطبایی.
۲۴. فتح‌آبادی، محمدباقر (۱۳۸۲). **ضرورت و چگونگی ایجاد فعالیت‌های فوق‌برنامه از دیدگاه دانش‌آموزان اولیاء و مربیان دوره‌ی متوسطه شهرستان‌های استان مرکزی در سال تحصیلی ۸۲-۸۱**. طرح پژوهشی، شورای تحقیقات سازمان آ.پ استان مرکزی.
۲۵. فتحی‌واجارگاه، کوروش (۱۳۸۶). **برنامه درسی به سوی هویت‌های جدید (شرحی بر نظریات معاصر برنامه درسی)**. جلد اول، تهران: انتشارات آبیژ.
۲۶. فرهادی، شهریار (۱۳۸۳). **بررسی تاثیر فعالیت در شورای دانش‌آموزی بر عزت نفس و مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان مدارس راهنمایی در شهرستان کرج در سال تحصیلی ۸۲-۸۳**. پایان‌نامه کارشناسی ارشد.

۲۷. فضلی خانی، منوچهر. مظفری، عباسعلی (۱۳۸۲). **راهنمای تهیه و تدوین فعالیت‌های مکمل و فوق‌برنامه**. تهران: انتشارات مؤسسه فرهنگی منادی تربیت، چاپ دوم.
۲۸. کاظمی، محسن (۱۳۷۸). بررسی تاثیر فعالیت‌های فوق برنامه بر میزان مسئولیت پذیری دانش‌آموزان دختر و پسر دبیرستان‌های شهرستان دماوند. **پایان نامه ارشد**، دانشگاه آزاد رودهن.
۲۹. کریم‌زاده، اسماعیل. شکوهی، مرتضی. سیاه پشت، مهرداد. روحانیان، سیاوش. سجادی، ربیع (۱۳۸۸). **آموزش آداب و مهارت‌های زندگی اسلامی (طرح کرامت) پایه چهارم**. تهران: انتشارات رایان آبتین داده پرداز، چاپ اول.
۳۰. کفرآشی، محمدحسین (۱۳۸۳). بررسی تطبیقی اثربخشی فعالیت‌های پرورشی مدارس راهنمایی آپ استان قم. **پایان نامه کارشناسی ارشد**، دانشگاه آزاد رودهن.
۳۱. کیوانفر، زهرا (۱۳۸۹). بررسی تطبیقی و تحلیلی اوقات فراغت و فعالیت‌های فوق برنامه مدارس ابتدایی در کشورهای ایران و آمریکا. **پایان نامه کارشناسی ارشد**، دانشگاه علامه طباطبایی.
۳۲. مددی، سهیلا (۱۳۷۷). **بررسی میزان تحقق اهداف کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان از دیدگاه مربیان و اولیاء کانون‌های شهر اصفهان**. طرح پژوهشی.
۳۳. معاونت پرورشی و تربیت بدنی (۱۳۸۸). **اساسنامه تعاونی‌های آموزشی‌گانه**. وزارت آپ، **با همکاری وزارت تعاون؛ معاونت تحقیقات، آموزش و ترویج**.
۳۴. ملکی، حسن (۱۳۶۸). بررسی مقایسه‌ای برنامه‌های تعلیمات اجتماعی مقطع ابتدایی کشورهای ایران، آمریکا و استرالیا از نظر اصول و معیارهای سازماندهی تجربیات یادگیری. **پایان نامه کارشناسی ارشد**. پژوهشکده تعلیم و تربیت.
۳۵. ملکی، حسن (۱۳۸۰). **آشنایی با فعالیت‌های تربیتی و اجتماعی**. زنجان: انتشارات سلاله.
۳۶. موسوی، سیدروح ا... (۱۳۸۸). بررسی تطبیقی فعالیت‌های فوق برنامه در مدارس ابتدایی ایران، آلمان و ژاپن. **پایان نامه کارشناسی ارشد**، دانشگاه علامه طباطبائی.
۳۷. نور، آذر (۱۳۸۶). **بررسی تطبیقی چگونگی اوقات فراغت جوانان ایرانی با کشورهای آمریکا و ژاپن**. طرح پژوهشی. سازمان ملی جوانان.

۳۸. وزارت آ.پ (۱۳۸۹). شیوه‌نامه اجرایی شورای دانش‌آموزی/مدارس ابتدایی- راهنمایی- متوسطه/ اداره کل امور تربیتی.

ب. انگلیسی

1. Adams, G. Natalie. Mary Shea, Christine (2008). **Learning to Teach A Critical Approach to Field Experiences**, New Jersey London: PUBLISHERS Mahwah.
2. Ashcroft, Kate. Palacio, David (2003). **Implementing the Primary Curriculum: A teacher's Guide**. Published: The falmer Press.
3. California Lawyer. (2011). **Education Code law**.onecle.
4. Care Matters: Best Practice in Schools Working Group Report. Professor Dame Pat Collarbone. <https://www.education.gov.uk/publications/.../DFES-00532-2007>.
5. Carpenter, Hannah. Peters, Mark (2010). **Extended services subsidy pathfinder in schools: evaluation**. Staffordshire University.
6. Chaplin, Duncan. Puma, J. Michael (2003). **What "extras" do we get with extracurriculars? The Urban Institute**, Washington, DC 20037
7. Cory. J. Blomfield, Bonnie L. Barber, (2009). **Australian adolescent extracurricular activity participation and self- concept**.
8. Cross, Brown. Amanda. Gottfredson. C. Denise (2010). **Society for Community Research and Action 2010**.
9. Donnell, Lisa O. Morris, Marian (2006). Educational Research Education Outside the Classroom: An assessment of activity and practice in schools and local authorities Appendix of Questionnaires.
10. Education in England, 2011. <http://www.educationengland.org.uk/history/>
11. Esa, Ahmad bin (2004). The Role of Cocurriculum in the Development of Generic Skills <http://www.pdfcarri.com>.
12. Fretell, K. Elbert (1980). **Extracurricular activities in secondary schools**. Columbia University.
13. Garis panduan pelaksanaan kokurikulum ber kredit berasaskan kontrak pembelajaran. www.ukm.my/e-pelajar/pdf/012011/bul_120111-6.pdf.
14. Gilby, Nicholas. Mackey, Tara (2006). **Extended Services in**

- Primary Schools in 2006.** BMRB Social Research.
15. Ghani, A. Muhammad Faizal. Siraj, Saedah (2011). **School effectiveness and improvement practices in excellent schools in Malaysia and Brunei.** University of Malaya: Kuala Lumpur.
  16. Jamalis, Marjohan. Fauzee, Mohd Sofian Omar (2007). Developing Human Value through Extra Curricular Activities. **The Journal of Human Resource and Adult Learning**, Vol. 3, Num. 1, July, Universiti Putra Malaysia.
  17. Jfoster, R. Charles (1925). Extracurricular activities in the school. Pittsburgh. hg1.tabaar.com/Nashrie/Files/1154.doc.1390
  18. House, Alexandra (2008). Schools and sustainability A climate for change ?London WC2B 6SE. www.ofsted.gov.uk.
  19. <https://www.education.gov.uk/publications/.../DFES-00532-2007>
  20. Isa, Badrul (2010). **Multiculturalism in art education: A Malaysian perspective.** Universiti Teknologi Mara Malaysia.
  21. Kelly, A.V. (2004). **The Curriculum Theory and Practice.** London: SAGE Publications.pdf.
  22. Kerr, Barbara. (2009). **Encyclopedia of Giftedness, Creativity, and Talent.** A SAGE Reference Publication.
  23. Larson, R. (2006). **Organized activities as contexts for development: Extracurricular activities, after-school and community programs.** Mahwah, NJ: Lawrence, Erlbaum.
  24. Laws of Malaysia: Scots association of Malaysia (2006). <http://202.75.6.111/Akta/Vol.pdf>.
  25. Lunenburg, C. Fred. (2010). **Extracurricular Activities.**
  26. Malaklolunthua, Suseela. Rengasamyb, C. Nagappan (2011). **School redesign for fostering multiculturalism in Malaysia: Augmenting the 'Vision School'.** Kuala Lumpur, Malaysia Selangor Human Resource Development Center.
  27. Mat Som, Ahmad Puad. Furqan, Alhilal. (2010). Nurturing experiential learning co-curriculum activities: case studies of tourism clubs in secondary schools. **Journal of academic research.** Vol. 2. No. 4. July 2010. Universiti Sains Malaysia.
  28. Meriam bt, Sharifah (2007). **Cabaran kepimpinan kokorikulum.**

- Universiti Industri Selangor.
29. Meyers, Joel. Perez, Laura. (2004). **Structured Extracurricular Activities among Adolescents**. University of Kentucky.
  30. McRee, Nick. Guest, M. Andrew. (2008). A School-Level Analysis of Adolescent Extracurricular Activity, Delinquency, and Depression.
  31. Miller, Lesley. Wan Jan, Saiful, Wan. Extended services: ensuring sustainability using the social enterprise model Guidance report. www.sel.org.uk/.../Extended-Services-Report-incl-Case-Studies.pdf.
  32. Ministry of Education Malaysia (2006). **Integrated Curriculum For Secondary Schools Curriculum Specifications**.
  33. Pettit, G.s., Laird, Bates, J.E, and Dodge K.A. (1997). Patterns of after school care in middle childhood: risk factors and developmental outcomes. *Merrill Palmer Quarterly*, 43, 515-538.
  34. Pkins Sim, Sandra (2008). **Non-School Curriculum Supporting Positive Development Through Structured Activities**. SAGE Publication.
  35. Religious Education. The non-statutory national framework (2004). **Qualifications and Curriculum Authority**. www.qca.org.uk
  36. Regional Seminar and Workshop (2009). Strengthening Cooperation on Education to Achieve ASEAN Caring and Sharing Community. Bangkok . Country Report Malaysia.
  37. Research Report (2010). Extended Services evaluation end of year one report. www.education.gov.uk/publications/eOrderingDownload/DFE-RR088.pdf.
  38. Salkind, J. Neil (2008). Encyclopedia of Educational Psychology. Sage Publications. http://en.wikipedia.org/wiki/Extracurricular_activity.
  39. Shuriye, O. Abdi (2011). The Role of Credited Co-Curricular Programmes Internationalization and Infusing Values into Student's Personality. Department of Science Faculty of Engineering. International Islamic University. Malaysia.
  40. Smith, P. Henry (2007). The relationship between scores on the Bell Adjustment Inventory and participation in extra-curricular activities. <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S002206630766930>

X.

41. Stearns, Elizabeth. Glennie, J. Elizabeth (2010). Extracurricular activities distribution across and academic correlates in high school. <http://www.sciencedirect.com/science.pdf>.
42. Tierney, G. William. Hallett, E. Ronald (2006). Rossier School of Education. University of Southern California Los Angeles, CA 90089-4037.
43. Third Sub-regional South-East Asian Teacher Training Workshop. (2006). **Seeing with Young Eyes**. Published: UNESCO Bangkok <http://unesdoc.unesco.org/images/0017/001791/179114e.pdf>
44. Thornton, J. Stephen (2005). **Teaching social studies that matters Curriculum for Active Learning**. New York: Teachers College Press.

